

Nordregio

Statistikhäfte för Gränsregionen Innlandet-Dalarna

Gustaf Norlén, Oskar Penje och Pontus Arledal Thunell

NORDREGIO RAPPORT 2019:12

Statistikhäfte för Gränsregionen Innlandet-Dalarna

Gustaf Norlén, Oskar Penje och Pontus Arledal Thunell

NORDREGIO RAPPORT 2019:12

Statistikhäfte för Gränsregionen Innlandet-Dalarna

Nordregio rapport 2019:12

ISBN 978-91-87295-80-5

ISSN: 1403-2503

© Nordregio 2019

Nordregio
P.O. Box 1658
SE-111 86 Stockholm, Sweden
nordregio@nordregio.org
www.nordregio.org
www.norden.org

Analys och text: Gustaf Norlén, Oskar Penje och Pontus Arledal Thunell
Omslagsbild: Kathrine Lundre Solbraa
Layout: Vaida Razaityte & Agnes Stenqvist Design

Nordregio

är ett ledande nordiskt och europeiskt forskningsinstitut för regional utveckling och samhällsplanering, inrättat av Nordiska ministerrådet 1997. Vi bedriver lösningsorienterad och tillämpad forskning, och analyserar aktuella frågor både ur ett forskningsperspektiv och från myndigheters och praktikers synvinkel. Nordregios verksamhet sker på såväl internationell, regional som lokal nivå och forskningen omfattar ett brett geografiskt område med betoning på Norden och Östersjöregionerna, Europa och Arktis.

Det nordiska samarbetet

Det nordiska samarbetet är en av världens mest omfattande regionala samarbetsformer. Samarbetet omfattar Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige samt Färöarna, Grönland och Åland. *Det nordiska samarbetet* är både politiskt, ekonomiskt och kulturellt förankrat, och är en viktig medspelare i det europeiska och internationella samarbetet. Den nordiska gemenskapen arbetar för ett förstärkt Norden i ett starkt Europa. Det nordiska samarbetet syftar till att förstärka nordiska och regionala intressen och värderingar i en global värld. Gemensamma värderingar mellan länderna bidrar till att förstärka Nordens position som en av världens mest innovativa och konkurrenskraftiga regioner.

Nordiska ministerrådet

är de nordiska regeringarnas officiella samarbetsorgan. Nordiska ministerrådet genomför det nordiska samarbetet. Statsministrarna har det överordnade ansvaret. Den praktiska verksamheten koordineras av de nordiska samarbetsministrar, Nordiska samarbetskommittén och fackministerråden. Bildades 1971.

Nordiska rådet

är det officiella nordiska samarbetets parlamentariska organ. Rådet har 87 valda ledamöter från de nordiska ländernas parlament. Nordiska rådet tar policyinitiativ och följer upp det nordiska samarbetet. Bildades 1952.

Stockholm, Sverige, 2019

Innehåll

1. Förord	7
2. Innlandet-Dalarna på kartan	8
3. Befolkning i Innlandet-Dalarna	11
Bosättningsstruktur: från mellanstora städer till glesbefolkade fjällområden	11
Hemtrakt för 658 000 personer	12
Befolkningsökning under senaste åren	16
Fler män och äldre bor i Innlandet-Dalarna	18
Åldrande befolkning	20
En traditionellt mångkulturell region	22
Dagens mångkulturella region	22
Varför ökar folkmängden i Innlandet-Dalarna?	23
Flyttning inom gränsregionen och till andra landsdelar	23
4. Lokalt och tillsammans – arbetsmarknad och ekonomi	26
Den ekonomiska utvecklingen inom regionen – små regioner men utvecklingen följer ländernas genomsnitt	26
Att arbeta i Innlandet-Dalarna	27
Varierande arbetsmarknad på kommunal nivå	29
Kompetensförsörjning	31
Medelinkomst	31
Pendling – hur bor och arbetar man i gränsregionen?	33
Företagandet i Innlandet – Dalarna	35
De största företagen i gränsregionen	37
Utbildningsnivå	39
Universitet och andra centrala utbildningsinstitutioner	40
Forskning och utveckling	41
Forskningsinstitut	41
5. Livskvalitet och upplevelser	43
Nästan 9 miljoner hotellnätter och stor betydelse av skidturism	43
Naturtillgångar – en av Innlandet-Dalarnas stora resurser	46
Bostäder – som permanentboende och för fritiden	48
Nybyggnation och försäljning – ökat byggande under de senaste åren	52
6. Infrastruktur och kommunikation	54
Vägar, järnvägar och flygplatser	54
IT-infrastruktur och bredband	56

7. Mellan Norge och Sverige – att använda statistik för en gränsregion	58
Olika länder och år	58
Harmonisering av statistik	58
Sysselsättnings- och utbildningsstatistik.....	58
Befolkningsstatistik och år	58
Valuta och valutaberäkningar	58
 Källor	59
Statistik	59

1. Forord

Det regionale samarbeidet mellom Hedmark og Dalarna ble innledet i 2007 med et forprosjekt og deretter med Interregprosjektet TRUST Hedmark-Dalarna som ble avsluttet i 2012. Som en oppfølging av samarbeidet ble det i mars 2012 vedtatt å etablere en permanent Hedmark-Dalarna Grensekomité der formålet var å styrke samarbeidet ytterligere mellom de to fylkene. Samarbeidet har derfor vært inkludert i Nordisk Ministerråds regionalpolitiske arbeid som en av 12 Nordiske grensekomiteer. Grensekomiteen Hedmark-Dalarna har som mål at regionen skal være attraktiv å besøke, bo, leve og arbeide i. Som del av regionreformen i Norge kommer Hedmark og Oppland fylkeskommuner å slå seg sammen og etablere en ny Innlandet fylkeskommune. Fylkesmannen i Innlandet ble etablert fra 1 januar 2019. Betegnelsen "Grenseregionen" er i denne sammenhengen hele Innlandet og Dalarnas län.

Grensen mellom Norge og Sverige i denne grenseregionen er på over 200 km og deles av grensekommunene Engerdal, Trysil, Älvdalen og Malung/Sälen. Denne grensenære regionen har et meget stort areal, men med forholdsvis få innbyggere. Til tross for store avstander og spredt bosetting er det lange tradisjoner for at folk i de grensenære kommunene har hatt mye kontakt gjennom mange hundre år og denne kontakten og samarbeidet har blitt ytterligere forsterket de siste årene. Det finnes en sterk sosiokulturell identitet mellom folk fra Dalarna og Hedmark og i motsetning til mange grenseregioner i Europa er det språklige og kulturelle fellesskapet svært sterkt. En av årsakene til det er at grensen mellom Norge og Sverige lenge har vært en åpen grense. Det er riktignok fortsatt noen grensehindre, kanskje mest av mental art, men grensen kan heller oppfattes som en grense som åpner for muligheter til ytterligere samarbeid, kontakt og regional utvikling.

Store fysiske avstander kan være et hinder for kontakt og samarbeid, og grenseregionen Innlandet-Dalarna med et samlet areal på 82300 km² har avstander og infrastruktur som en av sine store utfordringer. En annen stor utfordring for

grenseregionen er den demografiske utviklingen, der befolkningsnedgang i mange kommuner kombinert med en gammel befolkning representerer en særskilt utfordring. Demografitemaet har derfor fått stor plass i statistikkheftet.

Statistikkheftet beskriver ulike aspekter ved denne store grenseregionen og gjennom statistikken kan man også få kunnskap som kan være til nytte i plan- og utviklingsarbeidet over nasjonsgrensen. Vi håper at denne fakta- og forskningsbaserte kunnskap kan bidra til et intensivt samarbeide over grensen innenfor samfunns- og næringsutvikling med vekt på de områder der grenseoverskridende samarbeid vil skape en stor merverdi. Vi håper at statistikkheftet kan brukes av aktører som er opptatt av utviklingsarbeid og arbeid med å skape forutsetninger for tilvekst og regional utvikling. Dette kan være regionale myndigheter og kommunene i grenseregionen, men også næringslivet og interesserte innbyggere.

Vi vil også takke Nordregio v/Gustaf Norlén, Oskar Penje, Pontus Arledal Thunell, Pipsa Salola-mmi og Vaida Razaityte for et godt samarbeid under arbeidet med statistikk, layout og design.

Hamar og Falun, september 2019

Ylva Thörn
Landshövding i Dalarnas län og
Styreleder i Grensekomiteen Hedmark-Dalarna

Kjell Vaagen
Sekretariatsleder i Grensekomiteen Hedmark-Dalarna

2. Innlandet-Dalarna på kartan

Figur 1. Gränsregionens lokalisering centralt i Skandinavien och den huvudsakliga markanvändningen. Kartan visar avgränsningen efter 2020 då Oppland och Hedmark har sammanslagits. Avstånden till huvudstäderna från de viktigaste regionala centra är för Hedmark (Hamar-Oslo) ca 120 km och för Dalarna (Borlänge/Falun-Stockholm) ca 220 km.

Gränsregionen är välkänd för såväl sin kultur som natur och lockar varje år till sig ett stort antal besökare. En stor del av regionen består av skog och i gränsområdet finns finnskogarna. Samtidigt är Hedmark och Oppland de fylken i Norge som har störst åkermark – drygt 20 procent av Norges jordbruksareal. De största tätorterna är Hamar, Gjøvik och Lillehammer på den norska sidan och Falun och Borlänge i Sverige. Själva gränsområdet är dock inte så tätbefolkat utan består av naturområden och fjäll.

Dalarna har en central plats i bilden av Sverige med sina röda stugor, dalahästar och traditionellt midsommarfirande. I länet finns Falu koppargruva med rötter i 700-talet och som var särskilt viktig under stormaktstiden då den dominerade den europeiska kopparmarknaden. Idag är den ett världsarv. Hedmark är en gammal kulturmark, redan på stenåldern fanns det bosättningar i området och fylket har varit starkt delaktigt i centrala händelser och epoker i Norges historia – som vikingatiden, andra världskriget och OS i Lillehammer. Annars

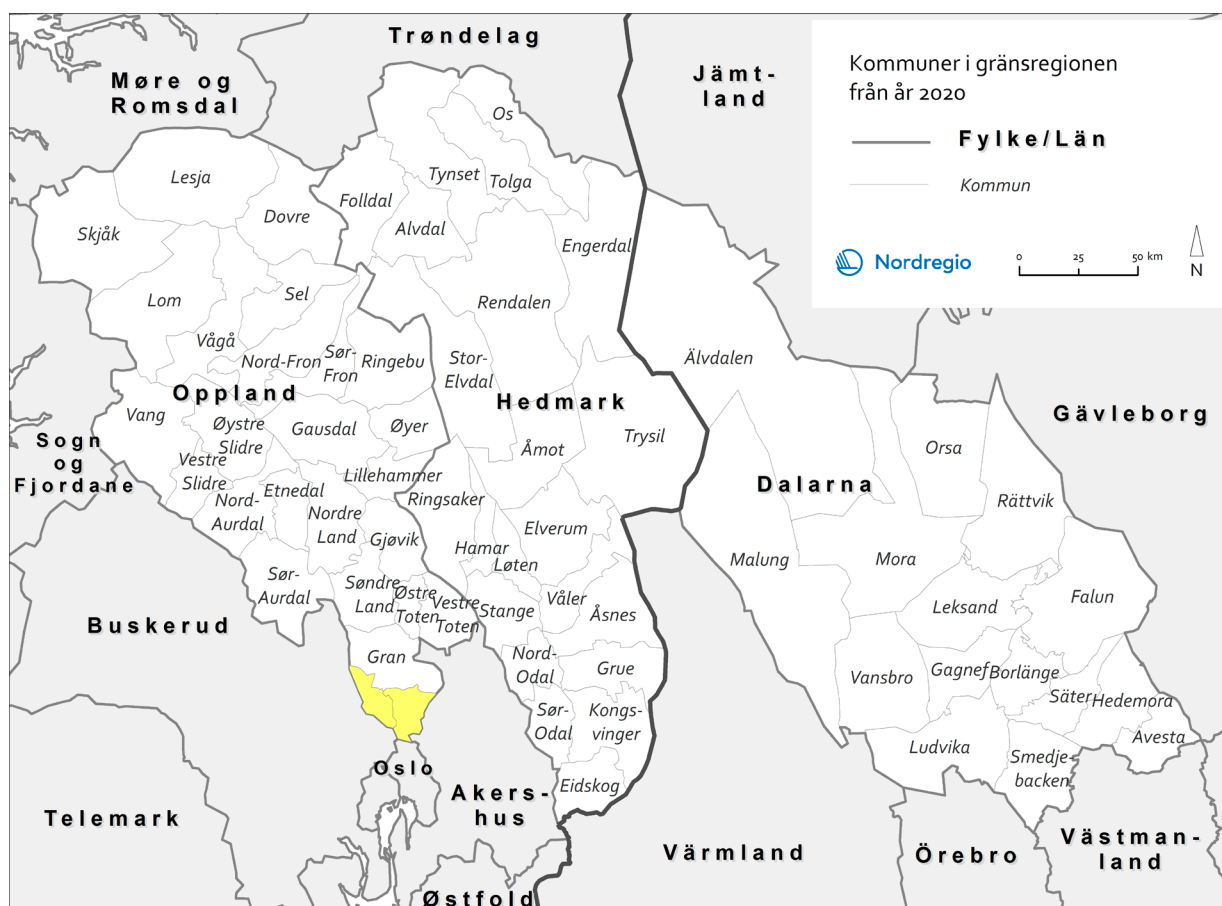
är fylket främst känt för sin natur och att den världsberömda konstnären Edward Munch var född i Løten i Hedmark. Oppland domineras av sina höga berg och bördiga dalgångar där större delen av befolkningen bor. Åtta av Norges tio högsta toppar finns i Oppland, inklusive det högsta berget, Galdhøpiggen. Lillehammer i Oppland var värd för vinter-OS 1994 och den årliga Peer-Gynt-stemnet lockar varje år till sig ett stort antal besökare.

Som gemensam gränsregion har Dalarna och Innlandet en betydande fördel ur ett internationellt perspektiv då de två regionerna delar liknande språk och kultur. De två regionerna delar även vissa karaktärsdrag, t.ex. att de är inlandsregioner.

Hedmark och Dalarna är ungefär jämnstora, Hedmark mäter 27 398 km² medan Dalarna är något större med 30 223 km². Arealen för hela Innlandet är med 52 590 km² dock betydligt större än Dalarna. Regionen har stora fjällområden, i Innlandet finns Norges högsta berg Galdhøpiggen

(2469 m ö h) och andra fjäll inkluderar Beitostølen, Kvittfjell, Hafjell och Skåbu i Oppland, Rondane, Sylarna och Femundsmarka i Hedmark och Transtrandsfjällen, Fulufjället, Idrefjällen och Grövesjön i Dalarna. Den högsta punkten inom Hedmark är Rondslettet, 2 178 m ö h, och i Dalarna Storrättshåga, 1 204 m ö h.

De största sjöarna inom gränsregionen är Siljan (280 km²) i Dalarna och i Hedmark Femunden (203 km²) och Mjøsa (368 km²; varav delar i Akershus och Oppland fylke). De två regionerna domineras av varsin älv. Genom hela Hedmark, från norr till söder, rinner Glomma, Norges längsta älv, 623 km lång. I Dalarna finns Dalälven, Sveriges tredje längsta älv (542 km) som sträcker sig från upprinnelseområdet vid norska gränsen i nordvästra delen av länet och därifrån sydösterut mot sitt utlopp i Östersjön. Sveriges högsta vattenfall – Njupeskar – ligger i Fulufjällets nationalpark i Rendalen. I Hedmark finns Jutulhogget, norra Europas största kanjon. I Oppland finns stora dalgångar som Valdres och Gudbrandsdalen.

Figur 2. Kartan visar de kommuner i Hedmark, Dalarna och Oppland som kommer ingå i gränsregionen efter 2020. Kommunerna Lunner och Jevnaker (gulmarkerade) kommer inte att innefattas i gränsregionen eftersom de efter reformen kommer att ingå i den nybildade fylkeskommunen Viken.

Tabell 1. Innlandet-Dalarna i korthet	
Geografi	
Gränsregionens areal (inkl. vattenareal i km ²)	
Innlandet	52 072
Hedmark	27 398
Dalarna	30 223
Gränsregionens landareal i km ²	
Innlandet	49 396
Hedmark	26 086
Dalarna	28 030
Inlandsvattenareal i km ²	
Innlandet	2 676
Hedmark	1 311
Dalarna	2 193
Största sjön	
Siljan (Dalarna)	280 km ²
Mjøsa (Innlandet; varav delar i Akershus)	368 km ²
Femunden (Hedmark)	203 km ²
Längsta vattendrag	
Glomma (Hedmark; Norges längsta älv)	623 km
Dalälven (Dalarna; Sveriges tredje längsta älv)	542 km
Högsta punkt	
Galdhøpiggen (Innlandet; Norges högsta berg)	2 469 meter över havet
Rondslottet (Hedmark)	2 178 meter över havet
Storvätteshågna (Dalarna)	1 204 meter över havet
Administrativt	
Antal kommuner	
i Innlandet	61
i Hedmark	46
i Dalarna	22
i Dalarna	15
Residensstad	
i Innlandet	Lillehammer
i Hedmark	Hamar
i Dalarna	Falun
Språk	
I Hedmark är bokmål huvudspråk i 15 kommuner och både bokmål och nynorsk i 7 kommuner	
I hela Innlandet är bokmål huvudspråk i 22 kommuner, nynorsk i 7 kommuner och både bokmål och nynorsk i 17 kommuner	
I Dalarna hör Älvalens kommun till förvaltningsområde för samiska språket	
Hemsida	
	www.hedmarkdalarna.com
Hedmark	www.hedmark.org
Innlandet	www.innlandetfylke.no
Dalarna	www.regiondalarna.se

3. Befolkning i Innlandet-Dalarna

Lillehammer. Källa: Kjell Vaagen

Bosättningsstruktur: från mellan-stora städer till glesbefolkade fjäll-områden

Såväl Innlandet som Dalarna är relativt glesbefolkade områden. Efter regionreformen som äger rum 2020 kommer Innlandet vara Norges till ytan näst största Fylke, trots det ligger det lågt gällande invånartal och det bor endast 8,7 personer per kvadratkilometer. Dalarna är också relativt glesbefolkat med 10,2 invånare per kvadratkilometer.

Totalt har gränsregionen Innlandet-Dalarna en befolkningstäthet på 8,1 personer per kvadratkilometer.

Urbaniseringsgraden – andelen av befolkning som bor i tätort (en ort med över 200 invånare) – var år 2018 58,3 procent för Innlandet och 82,5 procent för Dalarna. Genomsnittet för den gemensamma gränsregionen Hedmark-Dalarna var 66,5 procent. Totalt det finns 215 tätorter inom gränsregionen, 100 i Innlandet och 110 i Dalarna.

Tabell 2 visar de största städerna (tätorterna) i gränsregionen. Det finns elva städer i Innlandet-

Dalarna som har över 10 000 invånare. I Dalarna är Borlänge störst följt av Falun. I Hedmark är Hamar den klart största staden följt av Elverum, Kongsvinger och Brumunddal. I Oppland är Gjøvik och Lillehammer störst. Överlag är tätorterna större i Dalarna. I Hedmark är tätorterna koncentrerade till den sydvästra delen och i Dalarna till den sydöstra. I gränsområdet finns det inga stora tätorter. En stor del av tätorterna har bara några hundra invånare. Det bör nämnas att definitionerna för tätort inte är exakt samma i Norge och Sverige. I Sverige definieras en tätort som en ort med sammanhängande bebyggelse där det inte är mer än 200 meter mellan husen. I Norge är det istället 50 meter mellan husen (med undantag för parker m.m.). När tätortsgränserna definieras om kan tätorten minska eller öka sin befolkning. T.ex. beror befolkningsminkningen i Avesta på att Krylbo sedan 2015 inte längre ingår i Avestas tätort. En funktionell stad kan vara uppdelad i flera tätorter eftersom stadsdelar är åtskilda av t.ex. vatten. Detta är fallet i Hamar där Bekkelaget utgör en egen tätort.

Tabell 2. Städer (tätorter) i gränsregionen med fler än 10 000 invånare

Tätort	1 January 2018	Ändring 2011-2018, i %
Innlandet		
Hamar (H)	27 665	-9.5
Gjøvik (O)	20 549	7.6
Lillehammer (O)	20 536	-0.7
Elverum (H)	14 946	8.5
Kongsvinger (H)	12 078	4.9
Brumunddal (H)	10 318	12.4
Dalarna		
Borlänge	42 839	2.6
Falun	38 039	2.0
Ludvika	15 715	8.4
Mora	12 789	17.4
Avesta	11 989	-17.4

Figur 3 över bosättningsstrukturen i Innlandet-Dalarna visar tydligt hur befolkningen har koncentrerats till några mellanstora städer, längs vägar och dalgångar. Ett stort område på båda sidor av riksgränsen är mycket glesbefolkad.

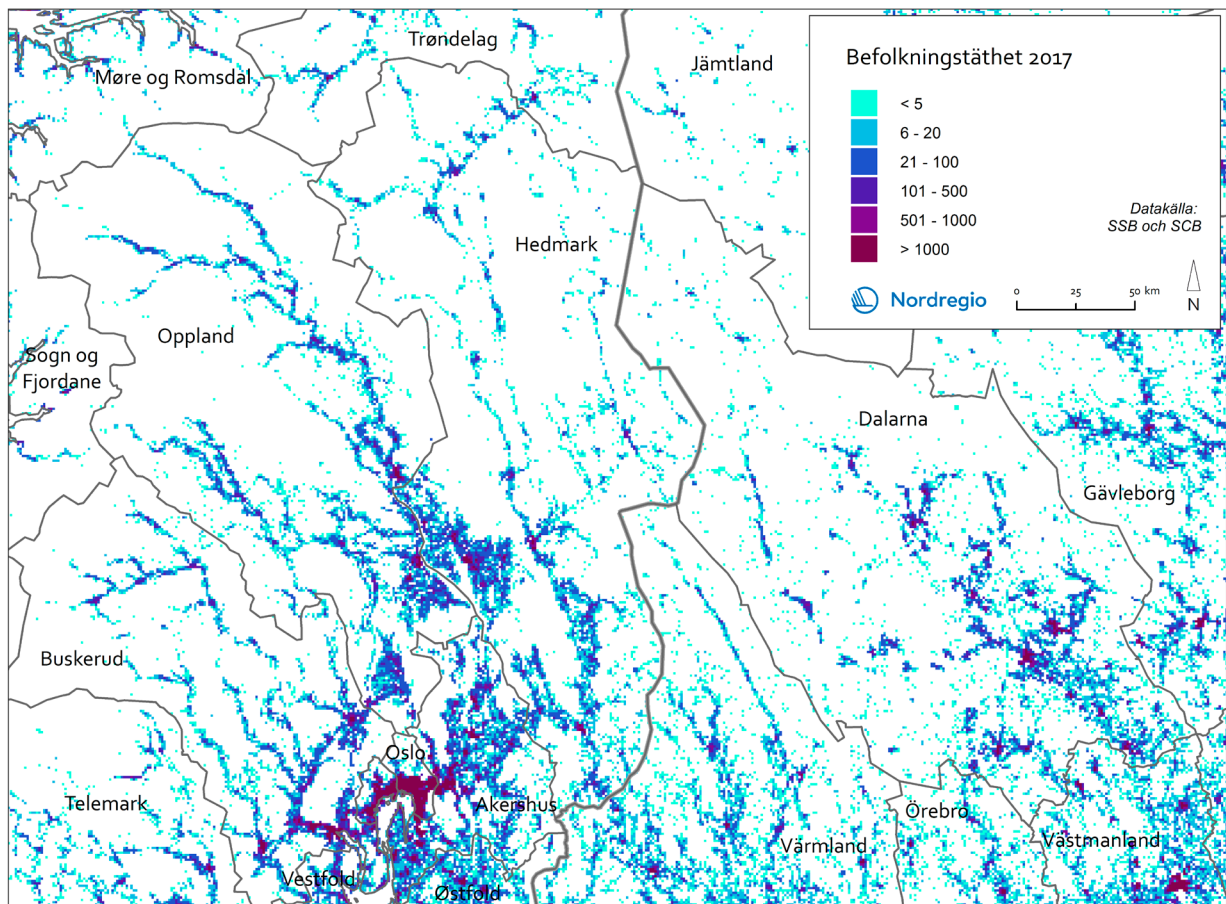
Hemtrakt för 658 000 personer

2019 bor det 658 245 personer i gränsregionen Innlandet-Dalarna varav 197 406 i Hedmark, 173 648 i Innlandets del av Oppland och 287 191 i Dalarna. Detaljerade befolkningssiffror per kommun finns i figur 3. I tabellen visas total folkmängd, area samt invånare per kvadratkilometer.

Noterbart i fråga om folkmängd är att den största tätorten (se föregående avsnitt) i varken Hedmark eller Dalarna motsvaras av kommunen med flest invånare. Således utgör Hamar den klart största tätorten i Hedmark medan den kommun som har flest invånare är Ringsaker (totalt 34 488). I Dalarna är Borlänge största tätort, men Faluns kommun har fler invånare (totalt 58 923) än Borlänge kommun. Gjøvik är dock med knapp marginal både största tätort och största kommun

Sälen. Källa: Kotryna Juskaite

Figur 3. Kartan visar invånare per kvadratkilometer i gränsregionen och i omgivande områden. Befolkningen är tydligt koncentrerad till några mellanstora städer, längs vägar och dalgångar. Ett stort område på båda sidor av riksgränsen är mycket glesbefolkat. Datakälla: SCB och SCB

i Oppland. Minst folkmängd bland kommunerna i Hedmark har Engerdals kommun med 1 289 invånare, medan motsvarande kommun i Oppland är Etnedal med 1 305 invånare och i Dalarna Vansbro med 6 807 invånare.

De till ytan största kommunerna inom gränsregionen är Rendalen i Hedmark, Skjåk i Oppland och Älvdalen i Dalarna. De minsta är Hamar i Hedmark, Vestre Toten i Oppland respektive Säters i Dalarna.

Kommunerna med de största tätorterna är också de kommuner som är mest tätbefolkade: Hamar i Hedmark har 92,2 invånare per kvadratkilometer, Borlänge något mindre med 89,4 invånare

per kvadratkilometer. De till ytan största kommunerna har lägst antal invånare per kvadratkilometer: Rendalen i Hedmark 0,6; Lesja i Oppland 0,9 samt Älvdalen i Dalarna 1,0. Det kan jämföras med riksgenomsnittet för invånare per kvadratkilometer som är 17,5 för Norge och 25,1 för Sverige.

Ett tydligt tecken på att både Innlandet och Dalarna generellt är mer glesbefolkade än de två ländernas genomsnitt är att Innlandets del av Norges befolkning är 7,3 procent, medan andelen av den totala landarealen är hela 16,2 procent; Dalarna har på motsvarande sätt 2,8 procent av Sveriges totala befolkning, men så mycket som 6,9 procent av hela landets yta.

Tabell 3. Kommunareal och folkmängd.
Datakälla: SCB och SSB

Folkmängd och areal i km ²				
	Folkmängd	Areal	Lands-areal	Inv. per km ²
Innlandet - Dalarna	658 245	81 777	48 930	13,5
Innlandet	371 054	51 555	48 930	7,6
Hedmark	197 406	27 398	26 086	7,6
Alvdal	2 418	942	919	2,6
Eidskog	6 114	640	603	10,1
Elverum	21 191	1 229	1 209	17,5
Engerdal	1 286	2 197	1 916	0,7
Follidal	1 577	1 277	1 260	1,3
Grue	4 646	837	778	6,0
Hamar	31 144	351	338	92,2
Kongsvinger	17 823	1 036	953	18,7
Løten	7 663	369	362	21,2
Nord-Odal	5 024	508	475	10,6
Os	1 912	1 040	1 007	1,9
Rendalen	1 791	3 180	3 061	0,6
Ringsaker	34 488	1 280	1 123	30,7
Stange	20 916	724	641	32,6
Stor-Elvdal	2 459	2 166	2 127	1,2
Sør-Odal	7 879	517	479	16,4
Tolga	1 551	1 123	1 097	1,4
Trysil	6 607	3 014	2 941	2,2
Tynset	5 591	1 881	1 823	3,1
Våler	3 705	705	678	5,5
Åmot	4 407	1 340	1 293	3,4
Åsnes	7 214	1 041	1 004	7,2
Oppland	173 648	24 157	22 844	7,4
Dovre	2 615	1 364	1 349	1,9
Etnedal	1 305	459	443	2,9
Gausdal	6 112	1 191	1 146	5,3
Gjøvik	30 676	672	630	48,7
Gran	13 642	757	657	20,8
Lesja	2 009	2 260	2 169	0,9
Lillehammer	28 023	478	451	62,1
Lom	2 293	1 969	1 889	1,2
Nord-Aurdal	6 418	906	849	7,6
Nord-Fron	5 742	1 141	1 092	5,3

Folkmängd och areal i km ²				
	Folkmängd	Areal	Lands- areal	Inv. per km ²
Nordre Land	6 671	955	920	7,2
Ringebu	4 425	1 248	1 222	3,6
Sel	5 789	905	888	6,5
Skjåk	2 204	2 076	1 967	1,1
Søndre Land	5 623	728	659	8 5
Sør-Aurdal	2 981	1 109	1 068	2,8
Sør-Fron	3 127	742	712	4,4
Vang	1 610	1 505	1 311	1,2
Vestre Slidre	2 135	463	421	5,1
Vestre Toten	13 384	250	231	57,9
Vågå	3 589	1 330	1 253	2,9
Østre Toten	14 948	563	485	30,8
Øyer	5 119	640	616	8,3
Øystre Slidre	3 208	963	881	3,6
Norge totalt	5 328 212	323 805	304 096	17,5
Hedmarks andel (%)	3,7	8,5	8,6	
Innlandets andel (%)	7,0	15,9	16,1	
Dalarna	287 191	30 222	28 030	10,2
Avesta	23 323	669	613	38,0
Borlänge	52 224	636	584	89,4
Falun	58 923	2 275	2 040	28,9
Gagnef	10 271	812	767	13,4
Hedemora	15 457	929	836	18,5
Leksand	15 804	1 410	1 221	12,9
Ludvika	26 946	1,648	1 490	18,1
Malung	10 106	4 313	4 085	2,5
Mora	20 390	3 111	2 812	7,2
Orsa	6 892	1 797	1 731	4,0
Rättvik	10 907	2 139	1 921	5,7
Smedjebacken	10 897	1 058	948	11,5
Säter	11 123	625	570	19,5
Vansbro	6 807	1 657	1 540	4,4
Älvdalen	7 121	7 143	6 871	1,0
Sverige totalt	10 230 185	447 420	407 340	25,1
Dalarnas andel (%)	2,8	6,8	6,9	

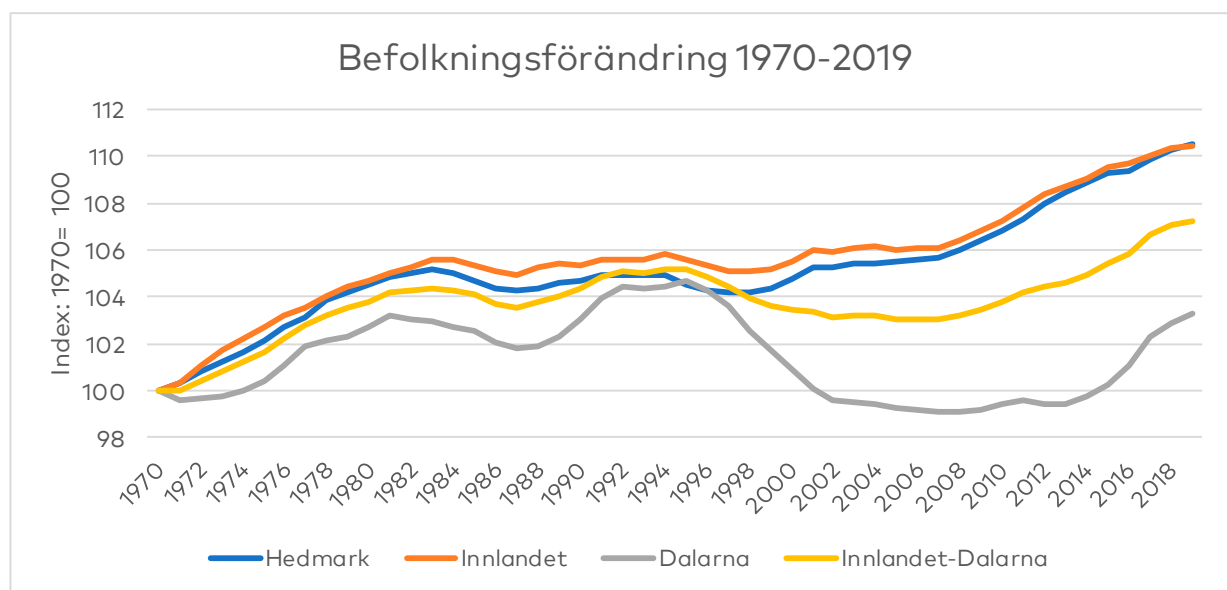
Befolkningsökning under senaste åren

Av figur 4 framgår befolkningsförändringarna under en längre period, från 1970 till 2019, i Hedmark, Innlandet och Dalarna samt den gemensamma gränsregionen. Befolkningskurvorna följde varandra fram till 1990-talets mitt, sedan följde en 20-årsperiod av vikande befolkning i Dalarna medan befolkningen i Innlandet ökat under hela tidsperioden. Under de senaste åren har befolkningen i Dalarna åter börjat växa. Ökningen som skett på senare år är enbart på grund av invandring.

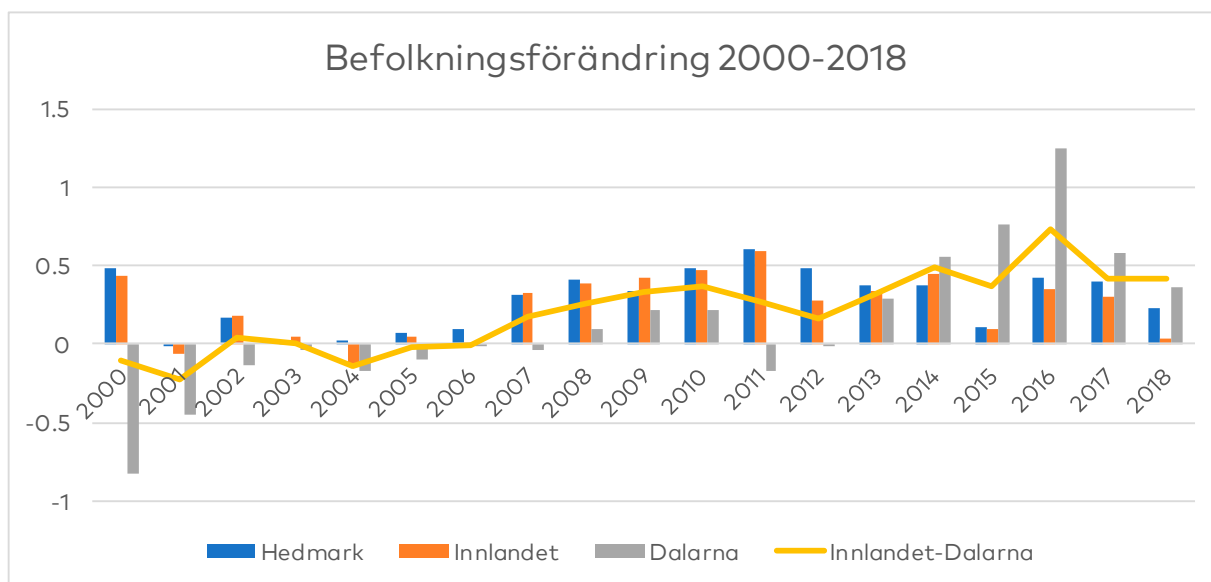
Under de senaste tio åren har folkmängden i Innlandet-Dalarna som gemensam region ökat med 24 000 invånare eller 3,7 procentenheter. I figur 4 illustreras denna utveckling av den gula linjen.

Vid en jämförelse mellan Hedmark, Innlandet och Dalarna som separata regioner framgår att ökningen har varit obalanserad. Staplarna i figur 8 visar att Hedmark har hade en mycket kraftigare befolkningstillväxt än Dalarna fram till 2012. Under de senaste fem åren har befolkningsökningen dock varit kraftigare i Dalarna.

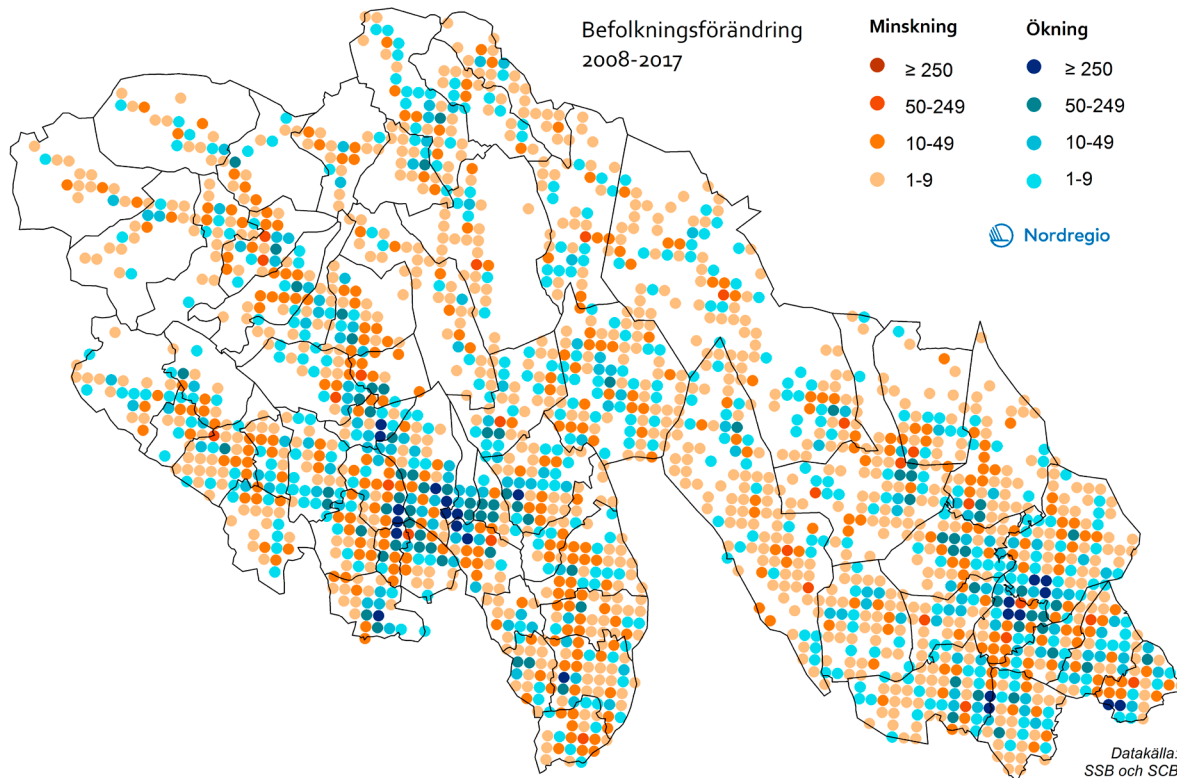
Figur 6 visar befolkningsförändringen mellan åren 2008 och 2017 för gränsregionen på rutnivå, 5x5 kilometer. Hela gränsregionen hade under denna tidsperiod en befolkningsökning med 3,3 procent. Kartan visar att det finns en obalans mellan landsbygd och tätorter. Det finns en stark befolkningstillväxt i Hamar, Elverum och Stange i Hedmark; Lillehammer och Gjøvik i Oppland samt Borlänge, Ludvika och Avesta i Dalarna. Befolkningsminskningen är störst i Engerdal i Hedmark. Även de andra gränskommunerna hade befolkningsminskning under denna tidsperiod.

Figur 4. Befolkningsförändring 1970-2019. Datakällor: SCB och SSB

Figur 5. Befolkningsförändring 2000-2018. Datakällor: SCB och SSB

Figur 6. Befolkningsförändring på lokal nivå. Kartan visar förändring i totalbefolkning 2008-2017 på rutnivå 5x5 km. Datakälla: SCB och SSB

Fler män och äldre bor i Innlandet-Dalarna

Tabell 4 visar andel barn, unga, personer i arbetsför ålder och äldre (65 år eller över) samt könsbalans (totalt och i arbetsför ålder, 25-64 år). Endast fem kommuner – Alvdal i Hedmark samt Gagnef, Falun, Borlänge och Ludvika i Dalarna – har högre andel barn (0-14 år) än de nationella genomsnittet.

För gruppen 15-24 år är det ett fåtal kommuner som ligger över de nationella snitten, inklusive större tätorter som Hamar, Engerdal och Borlänge. Noterbart är att för åldersgruppen 25-64 år är det endast Hamar som har högre andel än det nationella snittet. Kommunen med lägst andel var Rättvik i dalarna (44,3 %).

När det gäller andel äldre (65 år eller övre) så är det ett motsatt mönster där endast en kommun – Borlänge – ligger under det nationella snittet. Högst andel äldre finns i Leksand och Älvdalen i Dalarna samt Rendalen och Grue i Hedmark.

Vad gäller antal kvinnor per 100 män är balansen för alla åldrar sammantaget i de flesta fallen relativt god. I fråga om personer i arbetsför ålder (25-64 år) finns dock i flera kommuner ett relativt stort underskott av kvinnor. Detta gäller särskilt i Dalarna, medan bilden är mer balanserad i Hedmark. De kommuner som sticker ut i fråga om kvinnounderskott bland personer i arbetsför ålder är Åmot (84,4 kvinnor per 100 män) i Hedmark samt i Malung i Dalarna (90,5 kvinnor per 100 män).

Tabell 4. Befolkningsstruktur 2019

	Åldersstruktur i %				Antal kvinnor per 100 män	
	0-14 år	15-24 år	25-64 år	65 +	Totalt	25-64 år
Innlandet - Dalarna	16,1	11,5	49,5	22,9	98,7	95,9
Innlandet	15,4	12,2	50,6	21,8	99,4	96,9
Hedmark	15,4	11,9	50,7	22,0	99,9	97,6
Kongsvinger	14,6	11,7	50,2	23,5	103,7	99,5
Hamar	15,5	12,4	60,4	21,6	102,9	100,9
Ringsaker	16,5	11,9	51,8	19,8	97,9	94,6
Løten	16,4	11,1	52,0	20,6	97,9	96,9
Stange	16,9	11,8	51,6	19,8	99,9	99,4
Nord-Odal	13,8	11,0	50,2	24,9	96,3	92,5
Sør-Odal	14,7	11,4	52,7	21,2	100,4	101,2
Eidskog	12,6	11,3	50,7	25,4	99,7	95,1
Grue	11,0	10,8	49,5	28,6	101,5	93,3
Åsnes	13,1	10,8	49,7	26,5	99,6	98,6
Våler	12,9	10,2	50,2	26,6	96,9	93,0
Elverum	16,8	12,7	50,6	19,9	103,9	102,3
Trysil	14,3	10,5	49,9	25,4	95,6	95,6
Åmot	14,2	15,8	48,8	21,2	89,4	84,4
Stor-Elvdal	13,0	9,4	50,3	27,3	95,9	91,9
Rendalen	13,1	9,8	46,8	30,3	96,8	94,7
Engerdal	12,5	12,4	46,7	28,3	95,7	99,7
Tolga	17,3	12,4	49,0	21,3	91,2	84,9
Tynset	16,7	13,9	48,9	20,6	100,0	99,9
Alvdal	18,7	12,8	48,6	20,0	96,6	97,1
Follidal	14,2	11,1	47,3	27,4	92,8	93,8
Os	12,7	14,1	49,2	24,0	93,7	92,8

	0-14 år	15-24 år	25-64 år	65 +	Totalt	25-64 år
Oppland	15,5	12,4	50,7	21,4	99,0	96,3
Lillehammer	15.6	13.8	50.5	20.1	104.6	103.1
Gjøvik	15.7	14.0	50.8	19.6	98.7	96.9
Dovre	13.5	11.7	48.4	26.4	98.4	96.0
Lesja	16.8	12.2	47.6	23.4	92.6	94.5
Skjåk	13.5	11.9	48.6	26.0	99.1	92.5
Lom	15.0	11.7	49.8	23.4	92.5	89.4
Vågå	15.4	12.1	48.5	24.0	99.2	95.8
Nord-Fron	15.1	11.9	48.8	24.2	98.6	97.3
Sel	14.7	12.5	48.7	24.1	98.1	92.5
Sør-Fron	16.1	11.8	49.6	22.5	95.7	95.7
Ringebu	14.3	11.5	49.8	24.5	100.4	94.2
Øyer	15.6	12.5	51.1	20.8	97.4	92.1
Gausdal	15.1	11.7	50.7	22.5	95.6	92.7
Østre Toten	15.6	11.2	51.5	21.7	98.0	94.1
Vestre Toten	15.3	12.1	51.5	21.0	97.1	93.0
Gran	15.7	11.9	51.2	21.1	99.9	97.9
Søndre Land	14.8	11.4	51.6	22.2	94.7	92.5
Nordre Land	15.1	12.0	50.3	22.6	101.5	95.5
Sør-Aurdal	15.1	11.0	48.2	25.8	93.4	89.3
Etnedal	15.1	12.0	47.0	26.0	90.0	85.8
Nord-Aurdal	14.8	11.3	50.7	23.1	100.0	100.4
Vestre Slidre	15.5	11.1	51.2	22.2	96.1	93.1
Øystre Slidre	15.3	11.3	51.2	22.3	95.6	95.4
Vang	16.0	10.3	51.3	22.4	89.9	84.0
Norge totalt	17,5	12,4	52,8	17,2	98,4	95,6
Dalarna	17,0	10,6	48,2	24,3	97,7	95,9
Vansbro	15,6	10,2	46,9	27,3	95,0	92,0
Malung	14,8	10,3	49,0	26,0	93,0	90,5
Gagnef	18,7	9,8	46,9	24,7	95,3	95,9
Leksand	15,6	10,1	46,0	28,3	98,1	100,4
Rättvik	13,3	9,6	44,3	32,7	98,7	96,7
Orsa	14,0	11,1	47,7	27,2	95,5	94,7
Älvdalen	15,2	10,1	46,8	27,9	94,9	92,3
Smedje-backen	15,9	8,6	47,7	27,9	95,5	94,6
Mora	15,9	9,5	47,8	26,9	98,0	98,1
Falun	17,8	11,2	49,0	22,0	101,7	100,6
Borlänge	18,8	12,2	49,2	19,8	97,6	94,8
Säter	17,0	8,8	48,7	25,5	94,9	94,6
Hedemora	16,1	10,5	48,1	25,3	96,4	93,5
Avesta	16,9	10,0	48,5	24,5	97,8	93,6
Ludvika	17,5	10,1	48,2	24,1	96,2	92,0
Sverige totalt	17,8	11,3	51,0	19,9	98,9	96,5

Figurerna 7 visar åldersstrukturen (med indelning i femårsgrupper) för Hedmark, Innlandet och Dalarna. Figurer som dessa kallas traditionellt för befolkningspyramider, eftersom diagrammen förr ofta fick formen av just pyramider. Äldre demografiska mätningar visade nämligen ofta att befolkningen avtog kraftigt med stigande ålder, vilket gav en mycket smal topp på pyramiden, samtidigt som befolkningen ökade kraftigt och gav pyramiden en mycket bred bas.

Idag har diagrammen inte längre pyramidform – utvecklingen ser helt annorlunda ut. Diagrammen visar befolkningen per fem-års åldersgrupp. Den vänstra sidan visar åldersstrukturen för män och den högra för kvinnor. För Hedmark och Innlandet ser man att åldersgrupperna 0-4 samt 30-44 är aningen lägre än de övriga. I Dalarna är ålderspyramiden påfallande rak, där åldersgrupperna 25-29, 50-54 samt 70-74 sticker ut en aning. Förutom för åldersgruppen 80+ är fördelningen relativt lika för män och kvinnor.

Åldrande befolkning

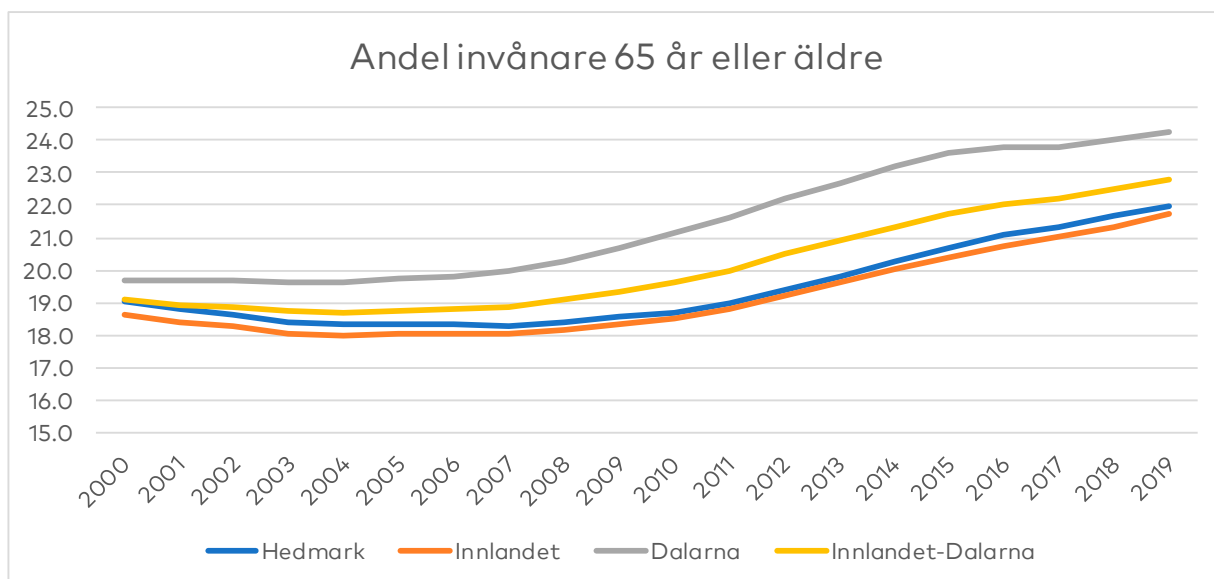
Sedan 2000 har andelen personer i åldersgruppen 65 år och äldre ökat med 3,7 procent i gränsregionen. Som framgår av figur 8 är andelen äldre högst i Dalarna där 24 procent av befolkningen är över 65 år. Motsvarande siffror är 22 procent för Hedmark och 21,7 procent för hela Innlandet sammantaget.

Procentökningen av antalet personer som är 65 år eller äldre mellan 2000 och 2019 har varit störst i Hedmark där ökningen varit 5,5 procent. Ökningen som andel av befolkningen har dock varit störst i Dalarna. Ökningen av andelen äldre dämpades en aning från 2015 på grund av flyktinginvandringen. För såväl Innlandet och Dalarna har ökningen av äldre varit snabbare än genomsnittet för Norge och Sverige.

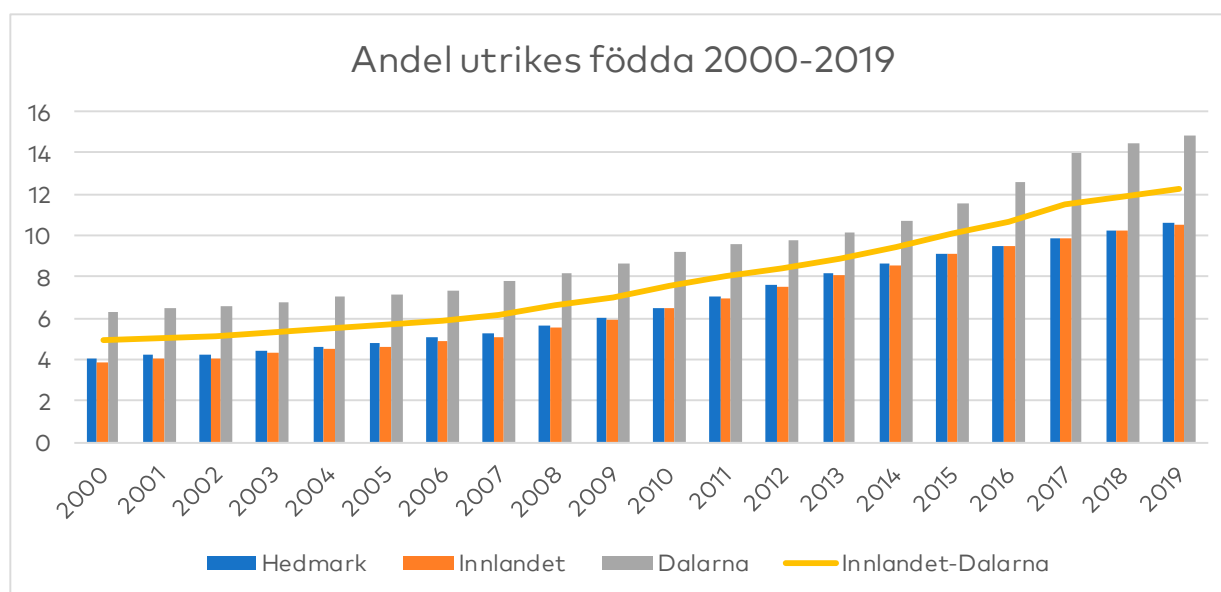
Den faktiska andelen personer som är 65 år eller äldre är också högre i såväl Innlandet, Dalarna som den gemensamma gränsregionen Innlandet-Dalarna än respektive lands genomsnitt.

Figur 7. Befolkning per femårig åldersgrupp, 2019. Datakälla: SCB och SSB

Figur 8. Andel invånare 65 år eller äldre

Figur 9. Andel utrikes födda 2000-2019.

En traditionellt mångkulturell region

Gränsregionen Innlandet-Dalarna är sedan länge en mångkulturell plats. Redan på 1500-talet kom de s.k. "skogsfinnarna" från Finland och bosatte sig i skogarna mellan Norge och Sverige. De bedrev svedjebbruk och kom att prägla mycket av kulturen i området. Även sydsamer har traditionellt bott i området. Det traditionella samiska området sträcker sig från de nordliga delarna av Innlandet och Dalarna och norrut. Även om det i dagsläget inte bor så många samer i trakten är det sydsamiska området fortfarande renbetesland och ett samiskt kulturlandskap. Både regionens finska och samiska rötter kan ses i många platsnamn, speciellt i fjällområdena.

Dagens mångkulturella region

I dag är Innlandet-Dalarna en mångkulturell region med många personer som ursprungligen kommer från många olika delar av världen. Andelen utrikesfödda är dock lägre än det nationella genomsnittet i båda regionerna.

Andelen utrikesfödda i Innlandet-Dalarna är 12 procent år 2019 – 11 procent i Hedmark och Innlandet och 15 procent i Dalarna. Det nationella genomsnittet i Sverige ligger på 24 procent och i Norge på 16 procent. På kommunal nivå varierar andelen utrikesfödda i Dalarna från 7,5 procent (Rättvik) till 22,6 procent (Avesta). I Innlandet är variationen från 5,5 procent i Nord-Odal Hedmark till 16 procent i Vang (Oppland).

Under 2000-2019 ökade antal utrikes födda i Innlandet-Dalarna med 148 procent, från drygt 31 000 personer år 2003 till nästan 78 000 år 2019. Även om antalet utrikes födda är nästan dubbelt så högt i Dalarna (37 200) som i Hedmark (21 700) har den relativa ökningen av utrikesfödd befolkning varit snabbare i Hedmark under perioden 2000-2019. De senaste fem åren har dock ökningen varit snabbare i Dalarna.

I såväl Innlandet som Dalarna kommer majoriteten av de utrikes födda från de andra nordiska länderna, i Hedmark främst från Sverige och i Dalarna främst från Finland och Norge. Efter andra världskriget och speciellt under 1960-talet flyttade många finländare till Sverige för att arbeta och de mindre industriorterna i Dalarna fick en betydlig invandring från Finland. Idag uppskattas drygt 20 000 personer med finsk bakgrund födda i Finland eller har en eller två finska föräldrar bo i Dalarna.

Det finns över hundra nationaliteter i regionen sett till folkbokförda efter medborgarskap. I början av 2019 uppgick t.ex. antalet olika medborgarskap i Hedmarks fylke till 114, i hela Innlandet var antalet 130. Se tabell 5.

I Innlandet är de med polskt medborgarskap den största gruppen. De med svenskt medborgarskap är den näst största gruppen i Hedmark och tredje största i Innlandet.

Tabell 5. Utrikes medborgare, 1 januari 2019

Hedmark	
Antal utländska medborgarskap 15 054	
Antal länder 114	
Topp 5 (antal personer)	Polen (2 211)
	Sverige (1 554)
	Litauen (1 225)
	Syrien (1 026)
	Eritrea (806)
Innlandet	
Antal utländska medborgarskap 29 946	
Antal länder 130	
Topp 5 (antal personer)	Polen (4 664)
	Litauen (2 954)
	Sverige (2 312)
	Syrien (2 224)
	Eritrea (1 818)
Dalarna	
Antal utländska medborgarskap 20 763	
Antal länder 137	
Topp 5 (antal personer)	Syrien (4 042)
	Eritrea (2 680)
	Somalia (1 966)
	Afghanistan (1 432)
	Finland (889)

Varför ökar folkmängden i Innlandet-Dalarna?

Under perioden 2013-2019 har den totala folkmängden i Innlandet-Dalarna ökat med 20 301 personer, vilket framgår av [tabell 6](#). Denna positiva ökning är enbart ett resultat av invandring. Såväl födelseöverskottet och inrikes flyttnetto var negativt under denna tidsperiod.

Under perioden 2013-2019 hade endast kommunerna Ringsaker, Stange, och Elverum i Hedmark, samt Lillehammer och Øyer i Oppland och, Gagnef, Falun och Borlänge i Dalarna, ett födelseöverskott (positiva tal). Övriga kommuner, och regionerna totalt, gick i motsatt riktning. I fråga om inrikes flyttningar hade Hamars arbetsmarknadsregion och ett par andra kommuner i Hedmark positiva tal. Detsamma gällde för Lillehammer, Gjøvik samt några mindre kommuner i Oppland. I Dalarna hade Leksand, Rättvik, Smedjebacken och Falun positiv inrikes flyttning. I fråga om utrikes flyttningar hade alla kommuner däremot positiva siffror. Det generella födelseunderskottet tillsammans med i allmänhet negativa tal för inrikes flyttningar har således vägts upp av positiva tal för utrikes flyttnetto, det vill säga invandring. Den totala befolkningsförändringen i Innlandet, Dalarna och den gemensamma gränssregionen är därför positiv.

Flyttning inom gränsregionen och till andra landsdelar

Mellan 2013 och 2019 har hela regionen haft en nettoinflyttning på 21 764 personer, för Dalarna 11 364 och Hedmark 6 361 personer. Den kommun som haft störst nettoinflyttning under denna period var Hamar med 2 054 personer följt av Avesta med 1 990 personer och den kommun med störst nettoutflyttning var Tolga i Hedmark med en utflyttning på 113 personer. Totalt för hela gränsregionen hade 15 kommuner nettoutflyttning, varav alla låg i Innlandet.

Under 2018 flyttade 5 702 personer från Hedmark till övriga fylken inom Norge. Samtidigt flyttade 6 672 personer till Hedmark från andra fylken. Under samma år flyttade 7 054 personer till Dalarna från övriga län inom Sverige och 7 897 personer flyttade ifrån Dalarna till andra svenska län.

I fråga om flyttning till andra regioner inom Norge och Sverige från Hedmark och Dalarna är huvudstadsområdena den mest attraktiva destinationen. 1 974 personer flyttade från Dalarna till Stockholms län 2018 och totalt 2 288 personer flyttade från Hedmark till Oslo och Akerhus fylken (den norska huvudstadsregionen kan sägas utgöras av dessa två fylken tillsammans) 2018.

Tabell 6. Befolkningsutveckling 2013-2019 efter huvudsakliga komponenter

		Innlandet-Dalarna	Innlandet	Hedmark	Dalarna
Total förändring	Antal	20 301	5 978	3 687	10 636
	% per år*	1.9	2.0	2.1	1.8
Födelseöverskott	Antal	-6 604	-3 534	-2 151	-919
	% per år*	-0.9	-0.9	-1.0	-0.3
Inrikes flyttnetto	Antal				
	% per år*	-5 139	-1 988	500	-3 151
Utrikes flyttnetto	Antal	-0.6	-0.4	0.2	-0.8
	% per år*	26 903	12 388	5 861	1 4515
		3.1	2.6	0.6	3.4

*Genomsnittlig årlig befolkning

Relativt många flyttar mellan kommuner inom Hedmark respektive Dalarna. År 2018 flyttade 5 433 personer mellan kommunerna i Dalarna och 4 372 personer mellan kommuner i Hedmark.

Data över flyttningar mellan Dalarna och Hedmark har inte uppdaterats sedan 2010. Då var det endast 18 personer som flyttade från Dalarna till Hedmark och 13 personer från Hedmark

till Dalarna. Det är inte sannolikt att det har sett några större förändringar de senaste åren. Under 2010 var det istället klart fler som flyttade från Dalarna till Oslo och Akershus. Från Hedmark var det större utflyttning till Värmlands län.

Tabell 7 visar flyttningar mellan fylken och län i Sverige och Norge.

Tabell 7. Flyttning mellan län och fylke 2018					
Dalarna			Hedmark		
	Till	Från		Till	Från
Stockholms län	1976	1974	Østfold	243	271
Uppsala län	590	704	Akershus	1044	968
Södermanlands län	241	300	Oslo	1150	1320
Östergötland län	266	333	Oppland	815	676
Örebro län	115	179	Buskerud	248	183
Västmanlands län	41	74	Vestfold	160	187
Jönköpings län	87	135	Telemark	90	107
Kronobergs län	44	60	Aust-Agder	71	75
Kalmar län	52	42	Vest-Agder	105	69
Gotlands län	269	381	Rogaland	156	108
Blekinge län	70	121	Hordaland	200	153
Skåne län	586	818	Sogn og Fjordane	44	35
Hallands län	301	297	Møre og Romsdal	162	121
Västra Götalands län	402	464	Trøndelag	428	459
Värmlands län	621	766	Nordland	153	110
Gävleborgs län	638	602	Troms - Romsa	143	116
Västernorrlands län	172	142	Finnmark - Finnmarku	79	45
Jämtlands län	186	176			
Västerbottens län	201	190			
Norrbottens län	196	139			

Vänster: Lillehammer. Bild av Kjell Vaagen
Nedan: Vermundsjøen kirke. Bild av Kjell Vaagen
Fossbergom. Bild av Kjell Vaagen

4. Lokalt och tillsammans – arbetsmarknad och ekonomi

Eidsiva Energisentral Trehøringen Hamar. Källa: Kjell Vaagen

Den ekonomiska utvecklingen inom regionen – små regioner men utvecklingen följer ländernas genomsnitt

Bruttoregionprodukt, BRP, är den regionala motsvarigheten till bruttonationalprodukt, BNP, och mäter värdet av alla varor och tjänster som produceras inom en region.

Av Sveriges bruttonationalprodukt, BNP, produceras endast 2,3 procent i Dalarna (se tabell 8). Dalarnas BRP per capita ligger också under det nationella genomsnittet. 2,8 procent av Norges BNP produceras i Hedmark. Hela Innlandet utgör 5,6 av Norges BNP. Även Hedmark och Innlandet ligger under det nationella snittet gällande BRP per capita.

Det finns både de facto och köpkraftsjusterad BRP. Köpkraftsjusterad BRP tar hänsyn till pris-skillnader mellan länder och är särskilt intressant

när BRP för Norge och Sverige jämförs, eftersom Norge i allmänhet har högre löneläge, prissättning, etc. Detta gör att en jämförelse av de facto BRP mellan de två länderna inte ger en rättvisande bild. Vid en jämförelse mellan Hedmark och Dalarna är de facto BRP per capita betydligt högre för Hedmark än för Dalarna, men förhållandet är motsatt för de köpkraftsjusterade BRP-siffrorna.

Samma förhållande råder vad gäller produktivitet, som mäts i BRP per sysselsatta. Mätt i de facto BRP är produktiviteten högre för Hedmark och Innlandet, men används de köpkraftsjusterade siffrorna är produktiviteten aningen högre i Dalarna.

Under de senaste åren har BRP för så väl Hedmark, Innlandet som Dalarna följt samma utvecklingskurva som Norge respektive Sverige i genomsnitt.

Tabell 8. Bruttoregionalprodukt (BRP) i Innlandet-Dalarna 2017. Datakälla: SCB, SSB och Eurostat

Bruttoregionalprodukt	
Innlandet-Dalarna	
BRP i miljon €	28 500
per capita	42 400
per sysselsatta (produktivitet)	88 400
Köpkraftsjusterad BRP i miljon €	19 800
per capita	29 500
per sysselsatta (produktivitet)	61 400
Hedmark	
BRP i miljon €	8 900
per capita	45 100
per sysselsatta (produktivitet)	94 900
Procentandel av Norges BRP*	2,8%
Köpkraftsjusterad BRP i miljon €	5 800
per capita	29 300
per sysselsatta (produktivitet)	61 500
Innlandet	
BRP i miljon €	17 400
per capita	45 000
per sysselsatta (produktivitet)	92 900
Procentandel av Norges BRP*	5,6%
Köpkraftsjusterad BRP i miljon €	11 300
per capita	29 200
per sysselsatta (produktivitet)	60 300
Dalarna	
BRP i miljon €	11 000
per capita	38 800
per sysselsatta (produktivitet)	82 000
Procentandel av Sveriges BRP*	2,3%
Köpkraftsjusterad BRP i miljon €	8 500
per capita	29 800
per sysselsatta (produktivitet)	63 000

* *Norska BNP-siffror exkluderar utvinning av olja och naturgas.*

Att arbeta i Innlandet-Dalarna

Uppgifter om sysselsättning kan man få från SSB och SCB genom två huvudsakliga informationsskällor, den ena är den registerbaserade statistiken som är totalräknad och den andra är den europeiska arbetskraftsundersökningen (AKU). AKU ligger till grund för den officiella statistiken om sysselsättning och har fördelen att den är jämförbar över tid och att samma definitioner gäller för Sverige och Norge. Däremot finns siffrorna inte på kommunnivå vilket är fallet med den registerbaserade statistiken. I den registerbaserade statistiken finns dock några definitionsskillnader som kan påverka jämförbarheten länderna emellan.

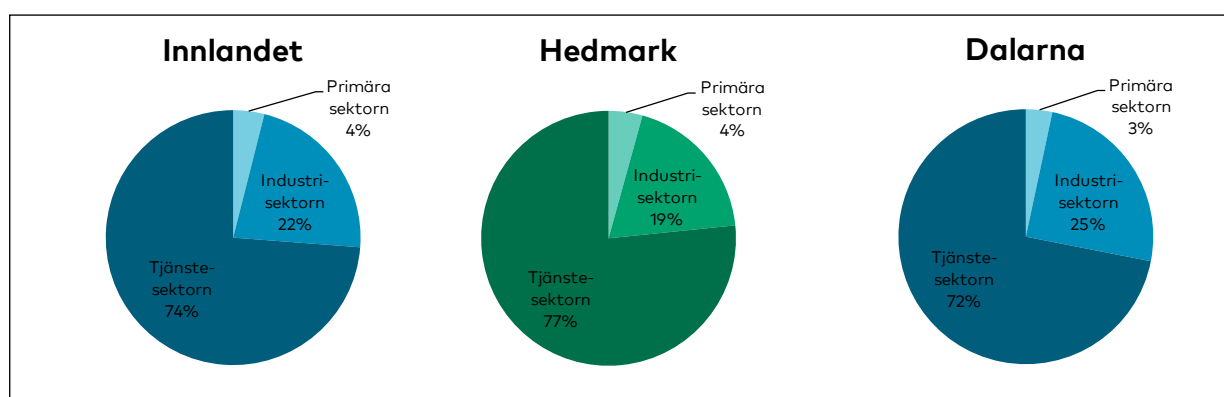
Att vara sysselsatt definieras något olika mellan Sverige och Norge. I det svenska RAMS så används begreppet förvärvsarbete. Kriteriet för att klassas som förvärvsarbete är om personen har en löneinkomst som överstiger ett skattat gränsvärde, alternativt deklarerat för aktiv näringsverksamhet under det aktuella året. Information om löneinkomst och för vilken period inkomsten avser hämtas från Skatteverkets kontrolluppgifter. Hos SSB är kriteriet för sysselsatt att man skall utfört inkomstgenererande arbete med minst en timmes varaktighet under referensveckan/-dagen eller att man har arbete som man tillfälligt varit frånvarande från på grund av sjukdom, semester eller annan betald ledighet. En definition som ligger närmre AKUs definition än SCBs RAMS.

När man jämför dessa två datakällor för det senaste gemensamma referensåret 2017 så är skillnaden mindre än 0,5 procentenheter både i Sverige och i Norge. Men när man går ner på Fylke/Länsnivå så är skillnaden större. I detta häfte redovisar vi siffror från båda dessa källor medan kommunsiffrorna som presenteras i kartan är den registerbaserade statistiken eftersom det är den enda tillgängliga.

För hela gränsregionen Innlandet-Dalarna var sysselsättningsgraden 2018 66% bland befolkningen i åldern 15-74 år (tabell 9). Det län som 2018 hade den högsta sysselsättningsgraden inom gränsregionen var Dalarna med 66,9%, vilket är två procentenheter under Sverige som helhet. Även Oppland med 65,9% sysselsättningsgrad ligger ca 2 procentenheter under det norska genomsnittet. Den grupp som har lägst sysselsättningsgrad inom gränsregionen 2018 är kvinnor i Hedmark med 60,2% och skillnaden gentemot män i Hedmark är hela 7,9 procentenheter vilket är en könsskill-

Tabell 9. Sysselsättning i åldersgrupp 15-74 år.
Datakälla: Arbetskraftsundersökningen (AKU)

	Oppland	Hedmark	Dalarna
Sysselsättning 2018			
Antal sysselsatta	72 700	75 000	105 700
Förändring från 2017	-4 000	-1 000	+6 200
Sysselsättningsgrad 2018			
Män	66,0	68,0	67,0
Kvinnor	65,8	60,2	66,7
Totalt	65,9	64,8	66,9
Förändring från 2017	+2,7	-0,9	+3,0

Figur 10 visar andelen anställda inom de tre huvudsakliga primärgrenarna primära sektorn (jord- och skogsbruk), industri- samt tjänstesektorn. Den primära och tjänstesektorn är relativt sett större i Hedmark än Dalarna, medan industrisektorn är större i Dalarna

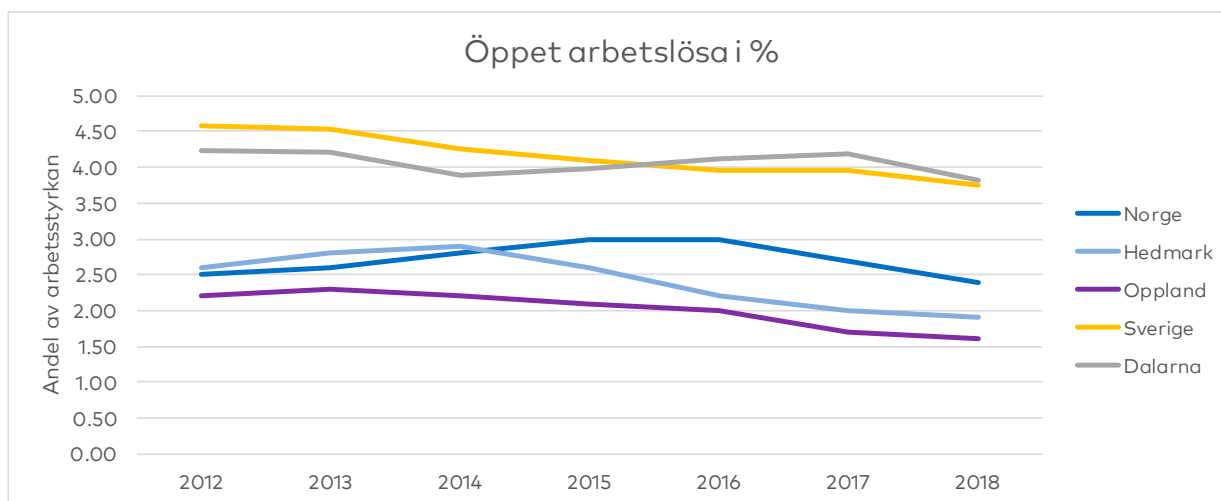
nad som är större än det nationella genomsnittet i både Sverige och Norge. För Oppland och Dalarna är könsskillnaden lägre än för riksgenomsnittet.

I förhållande till det nationella genomsnittet är den primära sektorn dubbelt så stor i Hedmark och Innlandet som i Norge medan andelen sysselsatta inom industrin ligger på ungefär samma nivå. Tjänstesektorn i Hedmark är aningen lägre än för Norge i övrigt. I Dalarna är industrin tydligt överrepresenterad i länet jämfört med det svenska genomsnittet (5 procentenheter högre). Detta kan förklaras av de sedan länge etablerade industriområdena i södra och östra delen av Dalarna. Sysselsättningen inom tjänstesektorn är däremot lägre än i Sverige i genomsnitt.

En tidsserie över andel arbetslösa i gränsregionen och på riksnivå redovisas i figur 11. I Norge har arbetslösheten i såväl Hedmark som Oppland minskat snabbare än Norge som helhet. Dalarnas kurva är mer lik det svenska genomsnittet. Samt-

liga län i gränsregionen har en nedåtgående trend, om än svagast för Dalarna. Det tydligaste är dock skillnaden mellan länderna, Dalarna ligger c:a två procentenheter högre än de norska grannarna.

Arbetslösheten bland den yngre befolkningen, 16-24 år, är inte ett särskilt problem i regionen, åtminstone inte jämfört med de nationella genomsnittet. I Innlandet var AKU-arbetslösheten 6,4 procent 2018, vilket är mer än tre procent lägre än det nationella genomsnittet (9,7 %). Motsvarande siffra för Dalarna finns ej, utan endast för Norra Mellansverige (Dalarna plus Värmland och Gävleborg). AKU-arbetslösheten i Norra Mellansverige var 2018 18,8 procent, vilket visserligen är två procentenheter högre än det svenska genomsnittet (16,8%). Dalarnas registerbaserade ungdomsarbetslöshetsgrad (8,7%) var dock betydligt lägre än Värmlands (9,7%) och Gävleborgs (14,4%) och även lägre än det nationella genomsnittet (8,9%).

Figur 11. Öppet arbetslösa/helt ledige registrerade hos Arbetsförmedlingen/NAV som andel av den totala arbetsstyrkan. Årsgenomsnitt 2012-2018. Datakälla: Arbetsförmedlingen/NAV

Varierande arbetsmarknad på kommunal nivå

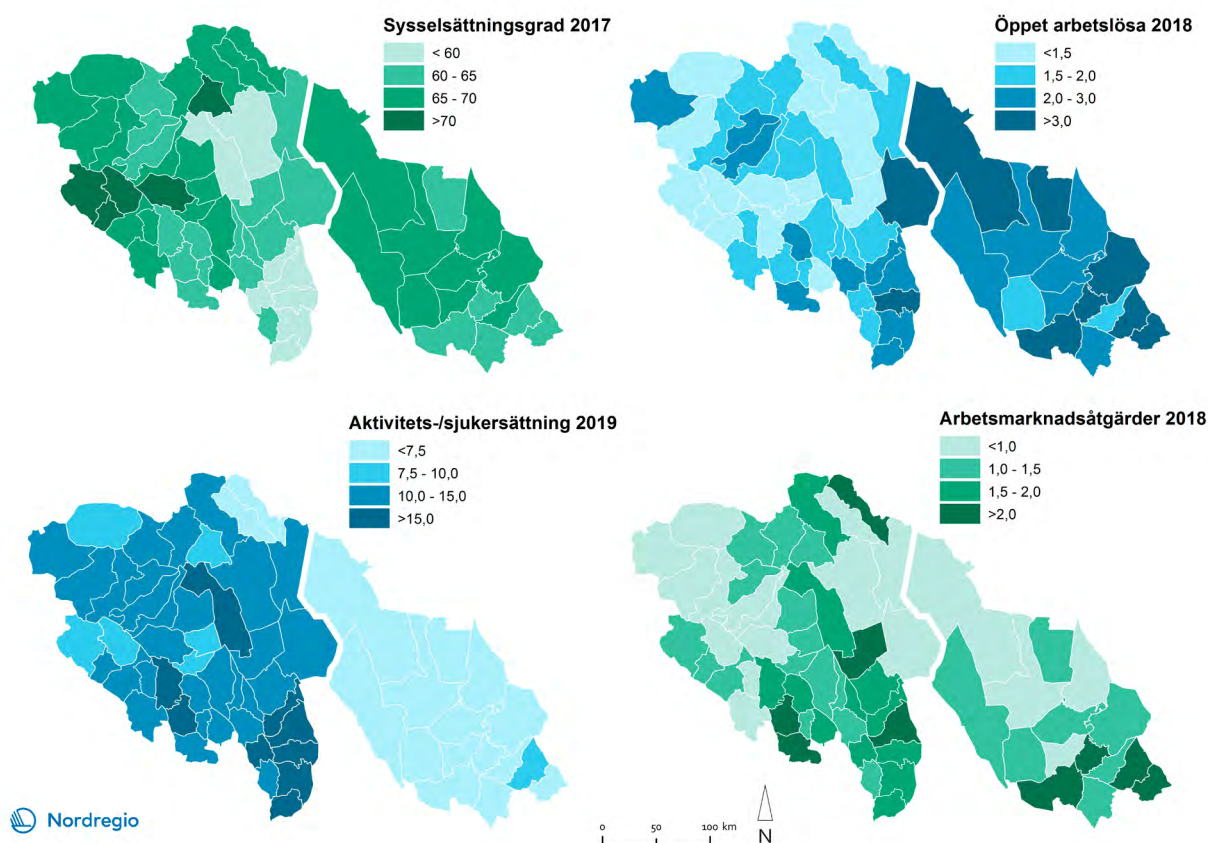
Statistik över arbetslösheten ger sällan en heltäckande bild av situationen på arbetsmarknaden. Personer som inte räknas som arbetslösa i statistiken kan i själva verket vara långtidssjukskrivna eller placeras i arbetsmarknadsåtgärder. Detta innebär att de får göra arbetsträning, gå starta eget-kurser eller delta i andra arbetsmarknadsprogram. Viktig kompletterande statistik utöver den om arbetslöshet är därför uppgifter om sysselsättningsgrad, det vill säga andelen sysselsatta per antal personer i arbetsför ålder. Denna statistik visar hur stor andel av befolkningen som är fullt aktiva på arbetsmarknaden.

I den vänstra kartan på figur 12 visas andelen förvärvsarbetande/sysselsatta i gränsregionen. Sysselsättningsgraden i Dalarna är högst i kommunerna Leksand och Säter och lägst i Avesta. På den norska sidan har Stor-Elvdal och Kongsvinger den lägsta andelen sysselsatta, medan Alvdal har den högsta.

Öppet arbetslösa/helt ledige brukar anges som andel av arbetsstyrkan. Arbetsstyrkan är de inskrivna arbetslösa plus de med sysselsättning. Kommunsiffrorna för denna indikator redovisas i den övre högra kartan i figur 12. För både de svenska och norska delområdena finner man relativt hög arbetslöshet i kommunerna nära riksgränsen. På den svenska sidan har Avesta den högsta an-

delen arbetslösa in Dalarna med 5,2 %. Lägst arbetslöshet i Dalarna har Säter och Vansbro. I Hedmark/Oppland är arbetslösheten lägst i Os och högst i Trysil.

Den nedre vänstra kartan i figur 12 illustrerar andelen av befolkningen som är mottagare av sjuk- eller aktivitetsersättning (Dalarna) och uførepensjon (motsvarande förmån i Norge), medan den nedre högra kartan visar andelen personer i arbetsmarknadsåtgärder. Sammantaget ger de fyra kartorna en relativt komplex bild av arbetsmarknaden inom gränsregionen. Medan sysselsättningsgraden i Innlandet är högre och arbetslösheten klart lägre än i Dalarna har Innlandet däremot en mycket stor andel mottagare av aktivitets- och sjukersättning: genomsnittet för Hedmark är 13,6 procent och Oppland 12,4 procent vilket kan jämföras med det norska riksgenomsnittet på 10 procent. Hela tio norska kommuner i gränsregionen har en andel på 15 procent eller högre. De enda kommunerna i Hedmark som ligger under det nationella genomsnittet på 9,0 procent är de nordvästra kommunerna Tolga, Os och Øystre Slidre. Dalarna län ligger nära det svenska riksgenomsnittet på fem procent och de flesta kommunerna ligger förhållandevis jämnt, där endast Hedemora sticker ut med andel mottagare av aktivitets- och sjukersättning på 8 procent.

Figur 12. Arbetskraftsindikatorer på kommunnivå . Not: 2019-års data avser genomsnitt för de första tre månaderna.

I fråga om andelen personer i arbetsmarknadsåtgärder ("program med aktivitetsstöd" för Dalarna, "arbetsmarknadsåtgärder" för Hedmark) är skillnaden stor mellan kommuner i samma län eller fylke, vilket syns i kartan. Ett flertal kommuner på den norska sidan har inga personer alls registrerade i arbetsmarknadsprogram. Detta gäller Engerdal, Etnedal, Rendalen, Skjåk, Sør-Aurdal, Tolga, Trysil, Vågå. I vissa av dessa finns dock enstaka observationer i vissa programkategorier men de är för få för att redovisas i statistiken. Denna justering har gjorts för ett flertal kommuner: Dal Sør-Aurdal, Etnedal, Øystre Slidre, Vågå, Skjåk, Lom, Alvdal, Rendalen Engerdal, Tolga, Trysil. På den svenska sidan är det i de i de sydligare delarna av länet som de högsta siffrorna uppmäts, med Gagnef och Rättvik i täteten.

I kombination visar dessa variabler en komplex bild av arbetskraftssituationen i gränsregionen. Värt att poängtera är att en viss del av variationen mellan kommuner kan förklaras av en stor andel säsongarbetare i fjällområdena. Fjällområdet i Hedmark-Dalarna har dock ytterligare potential som kan utvecklas bland annat genom att den nya flygplatsen Scandinavian Mountains Airport tas i bruk i december 2019. Flygplatsen som ligger nära Sälen kan serva fjällorterna på båda sidor av riksgränsen. Dessa satsningar kan möjliggöra att nya verksamheter utvecklas och ge bättre förutsättningar för det lokala näringslivet för att skapa året-runt- arbete i stället för säsongsanställningar .

Ydalir skole. Källa: Nils Henning Vespestad

Kompetensförsörjning

En effektiv kompetensförsörjning behövs för en väl fungerande arbetsmarknad. Brist på kvalificerad arbetskraft inom olika branscher och yrken kan vara ett hinder både för en fullt verksam arbetsmarknad och för den regionala ekonomiska tillväxten. Denna brist beror i huvudsak på att alltför få personer har utbildats inom området eller att demografiska förändringar gör att det finns en obalans mellan personer som träder in eller lämnar arbetsmarknaden på grund av ålder eller flytt. Dessutom kan de personer som träder in eller lämnar arbetsmarknaden sakna efterfrågad kompetens. När antalet arbetslösa eller undersysselsatta personer är högre än antalet tillgängliga jobb i en region är detta ett tecken på matchningsproblem på arbetsmarknaden.

De regionala arbetsmarknadskontoren har tagit fram prognoser på hur sysselsättningen inom olika sektorer kommer att utvecklas inom de kommande åren och inom vilka yrken det finns en potentiell risk för brist på kvalificerad arbetskraft. Generellt är rekryteringsproblemen störst inom bygg och anläggning, vård och omsorg samt industri där den enda möjligheten ofta är att rekrytera personer med lägre kompetensnivå än önskat.

Medelinkomst

Medelinkomsten 2017 för Sverige och Norge omräknat i svenska kronor redovisas i tabell 10. För att få internationellt jämförbara tal har tabellen

Tabell 10. Inkomst 2017 i SEK*
Datakälla: Eurostat - SILC 2018

	Nettoinkomst, medelvärde	Nettinkomst, medianvärde
Norge	398 222	364 840
Sverige	264 495	240 653

*År 2017 var den genomsnittliga växelkursen 1 NOK = 1,03 SEK.

baserats på statistik från Eurostat. Medianvärdet för nettoinkomsten var 364 840SEK i Norge och 240 653SEK i Sverige. Det betyder att lönenivån (medianvärdet) var cirka 52 procent högre i Norge än i Sverige 2017, vilket är det senaste år som Eurostat presenterar denna statistik. I jämförelsen från 2011 låg det norska medianvärdet 60 procent högre än det svenska. En minskad skillnad beror på ökning i medianvärde för de svenska lönerna. I tabell 11 presenteras lönestatistik från de nationella statistikbyråerna på kommunnivå. De siffror som har bäst jämförbarhet på denna nivå är bruttoinkomst. Tabellen visar hur medelinkomsten för alla kommuner i gränsregionen förhåller sig till respektive lands genomsnitt år 2017. Medelinkomsten var för samtliga kommuner i gränsregionen 2017 lägre än genomsnittet i de respektive länderna. De kommuner som ligger närmast de nationella genomsnittet är Hamar med 96,7 procent och Falun med 97,2 procent.

Tabell 11. Medelinkomst 2017
Datakälla, SCB, SSB

Hedmark	% av nationella genomsnittet
Alvdal	88.3
Eidskog	80.8
Elverum	90.1
Engerdal	77
Folldal	80.6
Grue	83.4
Hamar	96.7
Kongsvinger	87.6
Løten	86.8
Nord-Odal	82.8
Os	81
Rendalen	79.7
Ringsaker	90
Stange	89.9
Stor-Elvdal	77.7
Sør-Odal	88.5
Tolga	79.7
Trysil	83.5
Tynset	87.7
Våler	83.3
Åmot	82.9
Åsnes	84
Oppland	
Dovre	83.3
Etnedal	83.9
Gausdal	89.4
Gjøvik	90.7
Gran	92.5
Jevnaker	91.5
Lesja	88.3
Lillehammer	95.5
Lom	84.4

% av nationella genomsnittet	
Lunner	97.6
Nord-Aurdal	89.1
Nord-Fron	89
Nordre Land	81
Ringebu	84.9
Sel	80
Skjåk	83
Søndre Land	80.8
Sør-Aurdal	84
Sør-Fron	88.8
Vang	80.4
Vestre Slidre	91
Vestre Toten	89.1
Vågå	85
Østre Toten	90.8
Øyer	89
Øystre Slidre	92.3
Dalarna	
Avesta	91.7
Borlänge	93.5
Falun	97.2
Gagnef	92.1
Hedemora	88.4
Leksand	90.2
Ludvika	95.5
Malung-Sälen	83.2
Mora	90
Orsa	82.9
Rättvik	83.7
Smedjebacken	93.1
Säter	92.8
Vansbro	82
Älvdalen	81.5

Pendling – hur bor och arbetar man i gränsregionen?

Pendling eller arbetspendling definieras som regelbundet resande hemifrån till arbetsplatsen och tillbaka. Utifrån statistiken i detta avsnitt framgår inte hur ofta pendlingsresor sker mellan hem och jobb eftersom siffrorna endast visar information om var en person är folkbokförd (hemmet) och i vilken kommun arbetsstället är registrerat.

Tabell 12 visar de femton största pendlingsstråken i gränsregionen. I Dalarna finns det mest betydande pendlingsstråket mellan huvudorterna Falun och Borlänge. Där sker det arbetspendling åt båda hållen vilket indikerar en väl integrerad arbetsmarknadsregion. Även mellan Smedjebacken och Ludvika samt mellan Orsa och Mora finns en stark koppling. I Innlandet går de huvudsakliga pendlingsstråken in till huvudorterna Hamar, Gjøvik och Lillehammer. Det finns dock även många som pendlar från Gjøvik till Vestre Toten samt från Hamar till Ringsaker och Stange. Med undantag för Älvdalen-Mora är pendlingsstråken mellan kommunerna kring riksgränsen och fjälltrakterna begränsade.

Förutsättningarna för pendling mellan Dalarna och Hedmark är begränsade, då det exempelvis inte finns någon järnväg eller reguljär busstrafik som förbinder de två regionerna. Pendlare som

Tabell 12. De 15 pendlingsstråken 2018

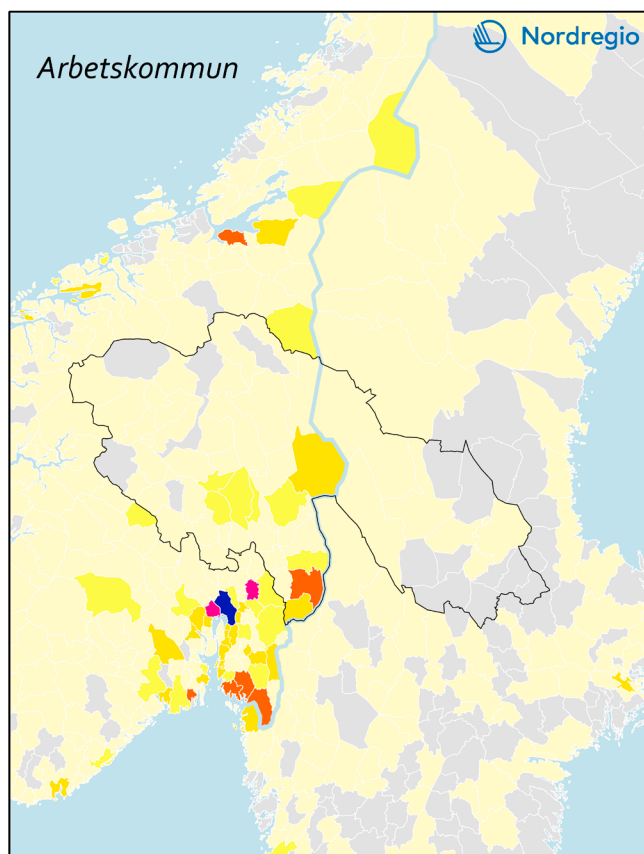
1	Falun-Borlänge	3839
2	Stange-Hamar	3466
3	Ringsaker-Hamar	3016
4	Borlänge-Falun	2849
5	Østre Toten-Gjøvik	1826
6	Vestre Toten-Gjøvik	1641
7	Hamar-Ringsaker	1632
8	Säter-Borlänge	1501
9	Smedjebacken-Ludvika	1500
10	Gagnef-Borlänge	1443
11	Hamar-Stange	1432
12	Gjøvik-Vestre Toten	1380
13	Ringsaker-Lillehammer	1274
14	Orsa-Mora	1137
15	Løten-Hamar	1060

Tabell 13. Gränspendlare bosatta i Innlandet-Dalarna. Datakälla: SCB/Region Värmland

	2010	2012	2014
Hedmark	48	50	44
Män	25	28	29
Kvinnor	23	22	15
Oppland	9	10	9
Män	8	7	7
Kvinnor	1	3	2
Dalarna	1 275	1 339	1 312
Män	951	1021	1032
Kvinnor	324	318	280

färdas över gränsen är därför i princip beroende av tillgång till personbilar. Hedmark har dessutom under senare år blivit allt mer knutet till Oslo-regionen, genom väg- och järnvägsutbyggnader norr om Oslo.

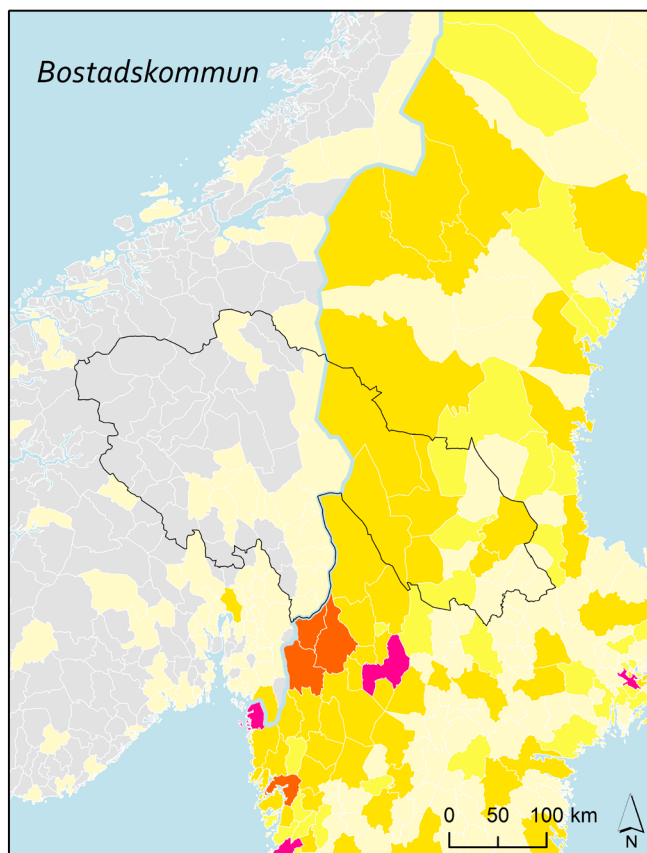
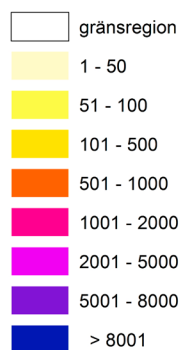
Statistik över den gränsöverskridande pendlingen visas i tabell 13 och figur 13. Tabell 13 visar hur många kvinnor och män boende i Oppland, Hedmark och Dalarna som arbetspendlade över den svensk-norska gränsen 2010, 2012 och 2014. Kartan i figur 13 visar hemkommun respektive arbetskommun för de svensk-norska gränspendlarna år 2014 i en större kontext. Endast 53 personer boende på den norska delen av gränsregionen pendlade då till ett arbete i Sverige. Samtidigt pendlade 1 312 personer boende i Dalarna till ett arbete i Norge. Det betyder att sammanlagt 1 365 personer boende i gränsregionen korsade riksgränsen för ett jobb. De största kommunerna för utpendling var Malung-Sälen och Falun kommuner. 1 877 personer boende i Sverige hade sin arbetsplats i Hedmark eller Oppland år 2014 medan 14 personer från Norge hade sin arbetsplats i Dalarna. Sammanlagt hade således 1 991 gränspendlare sin arbetsplats i någon av gränsregionens kommuner vilket representerar 6,5% av den sammanslagna svensk-norska gränspendlingen. Allra viktigaste arbetsplatskommun för pendlare från Sverige var 2014 Kongsvinger med 565 svenska in-pendlare. Man kan konstatera att det var betydligt fler svensk-norska gränspendlare som hade sin arbetsplats i gränsregionen Innlandet-Dalarna, jämfört med de som har sin bostad där.

Gränspendling

Antal personer som arbetspendlar över svensk-norska gränsen 2014.
Bostadskommun och
arbetskommun

Antal pendlare

Figur 13. Gränspendling

Företagandet i Innlandet – Dalarna

Det finns 43 215 företag i Innlandet-Dalarna (figur 26). Det totala antalet företag i Innlandet motsvarar 5,9 procent av alla företag i Norge och motsvarande siffra för Dalarna är 2,9 procent. Per 1 000 sysselsatta finns det 163 företag i Innlandet, vilket kan jämföras med 184 i Norge i genomsnitt, och 120 i Dalarna, vilket kan relateras till ett genomsnitt på 111 i Sverige. Flest företag finns i Hamar (2 376) och Falun (3 247). Rättvik har störst antal företag per 1 000 sysselsatta i Dalarna med 217 st. I Innlandet har Vang störst antal med 296.

Företagen i Hedmark och Dalarna gör idag i mycket begränsad omfattning affärer med varandra. Skäl till detta är de relativt stora avstånden, löneskillnaden (högre löner i Norge), olika energipriser, olika valutor och att affärskulturen (inklusive tullrestriktioner med mera) skiljer sig åt särskilt efter att Sverige gick med i EU.

Att etablera nya företag har dock varit trögare i Innlandet-Dalarna än i respektive land i övrigt. Under 2017 etableras 3 393 nya företag i Innlandet och 1 606 i Dalarna. Jämfört med antal existerande företag var nyetableringsgraden lägre både i Innlandet och Dalarna än respektive lands genomsnitt. Flest nystartade företag per 1000 existerande företag fanns år 2017 i Våler (177).

Tabell 14. Existerande samt nystartade företag 2017.

Datakälla: SCB, SSB, Tillväxtanalys

	Företag 2017		Nyetablerade företag 2017	
	Totalt antal	Per 1000 sysselsatta	Totalt antal	Per 1000 företag
Innlandet - Dalarna	43 215	144	4 999	116
Alvdal	195	169	19	97
Dovre	226	206	20	88
Eidskog	492	197	36	73
Elverum	1285	134	179	139
Engerdal	148	280	9	61
Etnedal	126	225	13	103
Folldal	134	203	18	134
Gausdal	392	135	41	105
Gjøvik	2 142	153	341	159
Gran	1 172	193	116	99
Grue	393	212	42	107
Hamar	2 376	166	316	133
Kongsvinger	1 272	172	170	134
Lesja	172	197	11	64
Lillehammer	1 915	141	300	157
Lom	251	240	22	88
Løten	390	112	64	164
Nord-Aurdal	725	237	71	98
Nord-Fron	514	208	47	91
Nord-Odal	310	146	35	113
Nordre Land	559	193	63	113
Os	171	188	14	82
Rendalen	185	270	14	76
Ringebu	403	210	55	136
Ringsaker	2 177	138	301	138

Företag 2017			Nyetablerade företag 2017	
	Totalt antal	Per 1000 sysselsätta	Totalt antal	Per 1000 företag
Sel	456	180	48	105
Skjåk	199	209	20	101
Stange	1 088	115	168	154
Stor-Elvdal	167	173	20	120
Søndre Land	332	138	36	108
Sør-Aurdal	330	259	35	106
Sør-Fron	253	187	19	75
Sør-Odal	530	148	43	81
Tolga	148	225	16	108
Trysil	603	218	65	108
Tynset	489	185	46	94
Vang	217	296	19	88
Vestre Slidre	223	229	18	81
Vestre Toten	745	122	112	150
Vågå	339	207	45	133
Våler	220	144	39	177
Åmot	299	154	47	157
Åsnes	535	184	63	118
Østre Toten	1 017	150	117	115
Øyer	410	167	64	156
Øystre Slidre	383	239	36	94
Innlandet	27 108	163	3 393	125
Norge totalt	457 700	184	62 462	136
Hedmarks andel, %	6		5	
Dalarna	16 107	120	1 606	100
Avesta	1 282	122	125	98
Borlänge	2 374	83	276	116
Falun	3 247	113	329	101
Gagnef	612	194	62	101
Hedemora	988	148	98	99
Leksand	1 200	170	115	96
Ludvika	1 133	87	103	91
Malung-Sälen	935	168	57	61
Mora	1 405	128	116	83
Orsa	462	189	29	63
Rättvik	906	217	79	87
Smedjebacken	520	155	48	92
Säter	703	199	79	112
Vansbro	491	164	36	73
Älvdalen	558	183	54	97
Sverige totalt	547 324	111	68 887	126
Dalarnas andel, %	3		2	

De största företagen i gränsregionen

Såväl Dalarna som Innlandet är övervägande rurala regioner och industrin baseras i båda regionerna till en betydande del på primärsektorn, särskilt skogsbruk. I Innlandet utgör också jordbruk och livsmedelsproduktion en betydande del av näringslivet. I Dalarna är det främst stålindustri och kraftproduktion. Besöksnäringen är också viktig inom gränsregionen. Den är koncentrerad till fjällvärlden och området kring riksgränsen.

De största företagen i Dalarna verkar inom tillverknings- och skogsindustrin där stålföretaget Outokumpu Stainless AB har högst omsättning. I Innlandet domineras näringslivet också av tillverknings- och skogsindustrin med träföretaget Moelven samt ammunitionstillverkaren Nammo som är bland de större företagen när det kommer till omsättning. Tio-i-topp-listan framgår av tabell 15.

Värt att nämna i sammanhanget är att uppgifterna i tabellen är baserade på bokslutsinformation för privata företag och utesluter statliga företag. Till den senare kategorin hör Helse Sør-Øst RHF i Hedmark, ett statligt hälsoföretag. Huvudkontoret ligger i Hamar men det har verksamhet i flera fylken och är ett av de största i Norge. Till denna kategori hör också Norsk Tipping, norska statens spelbolag med huvudkontor i Hamar.

Noterbart är att kommunen själv är den största arbetsgivaren i samtliga kommuner i Dalarna, det vill säga räknat efter antal sysselsatta skulle själva kommunerna kunna räknas till länets största "företag". Därtill finns ytterligare offentliga verksamheter med en stor andel anställda, exempelvis regionalsjukhus.

Tabell 15. Största företagen i Dalarna och Innlandet efter omsättning

Företag	Bransch	Omsättning i 1 000 NOK 2017
Moelven Industrier ASA	Tillverkning av trä och trävaror	10 310 000
Asko Hedmark AS	Parti- och provisionshandel	5 054 168
Nammo AS	Vapen- och ammunitionstillverkning	4 131 643
Eidsiva Energi AS	Produktion och distribution av elektricitet	4 005 000
Sulland Holding AS	Bilåterförsäljare	3 789 198
Nordek AS	Parti- och provisionshandel	2 735 983
Plantasjen Norge AS	Detaljhandel	2 253 294
Coop Inlandet SA	Detaljhandel	2 182 025
Eika Forsikring AS	Försäkring	1 929 043
Benteler Automotive Raufoss AS	Tillverkning av fordonstillbehör	1 884 344
Företag	Bransch	Omsättning i 1 000 SEK 2017
Outokumpu Stainless AB	Stål- och metallframställning	12 483 000
Clas Ohlson AB	Detaljhandel	7 990 100
Stora Enso Skog AB	Skogsbruk	7 065 500
Stora Enso Fors AB	Pappers- och pappersvarutillverkning	3 344 500
Karl Hedin Bygghandel AB	Parti- och provisionshandel	2 614 229
Ovako Bar AB	Stål- och metallframställning	2 310 585
SkiStar AB	Sport-, fritids- och nöjesverksamhet	2 306 024
Bergvik Skog AB	Skogsbruk	2 161 000
MaserFrakt AB	Landtransport - godstrafik	1 935 671
Stora Enso Timber AB	Tillverkning av trä och trävaror	1 816 031

Detta är topplistor för Hedmarks och Opplands fylke och Dalarnas län, baserade på bokslutsinformation för 2017 och placeringen av företagens huvudkontor. Källa: Nordic Netproducts AB samt företagshemsidor.

Skog i Dalarna. Källa: Kotryna Juskaite

Tabell 16. Största företagen i Dalarna och Innlandet efter antalet anställda (ej offentliga verksamheter)

Företag	Bransch	Omsättning i 1 000 NOK 2017
Moelven Industrier ASA	Tillverkning av trä och trävaror	3 521
Nammo AS	Vapen- och ammunitionstillverkning	2 152
Coop Innlandet SA	Detaljhandel	1 110
Eidsiva Energi AS	Elproduktion	1 047
Benteler Automotive Raufoss AS	Tillverkning av fordonstillbehör	570
GK Rør AS	Bygg och anläggning	569
Lillehammer Avløserlag SA	Jordbruk	461
NG Spar Innland AS	Detaljhandel	457
Eidsiva Nett AS	Distribution av elektricitet	445
Gausdal Landhandleri AS	Parti- och provisionshandel	434
Företag	Bransch	Omsättning i 1 000 SEK 2017
Clas Ohlson AB	Detaljhandel	2 835
Outokumpu Stainless AB	Stål- och metallframställning	1 533
SkiStar AB	Sport-, fritids- och nöjesverksamhet	1 240
Dellner Invest AB	Komponenter till tåg	875
Stora Enso Fors AB	Pappers- och pappersvarutillverkning	588
Ovako Bar AB	Stål- och metallframställning	568
FM Mattsson Mora Group AB	Tillverkning av kranar och ventiler	529
Karl Hedin Bygghandel AB	Parti- och provisionshandel	495
Stora Enso Skog AB	Skogsbruk	463
ByggPartner i Dalarna Holding AB	Byggande av hus	428

Detta är topplistor för Hedmarks samt Opplands fylken och Dalarnas län, baserade på bokslutsinformation för 2017 och placeringen av företagens huvudkontor. Källa: Nordic Netproducts AB samt företagshemsidor.

Utbildningsnivå

Utbildningsstatistiken för såväl Norge som Sverige är justerad till internationell ISCED-klassificering där grundskolan motsvarar ISCED:s klasser 1–2, vidaregående/gymnasium 3–4 och universitet/högskola 5–8. ISCED-klassificerad statistik har använts i detta sammanhang då den följer samma indelning oavsett land. Med en sådan enhetlig klassificering blir statistiken mellan Norge (Innlandet) och Sverige (Dalarna) mer jämförbar. Om en annan klassificering hade använts (till exempel från nationell statistik) skulle framför allt skillnaderna mellan grundskolan och vidaregående/gymnasium bli annorlunda. Se även det avslutande kapitlet, "Mellan Norge och Sverige – att använda statistik för en gränsregion".

Den åldersgrupp som sannolikt har fullföljt den högsta förväntade utbildningsnivån och fortfarande är verksam i arbetslivet är gruppen 25–64 år. Vi har därför valt att fokusera på denna grupp i fråga om utbildningsnivå.

Jämfört med nationella genomsnitt har en större andel av befolkningen i åldern 25–64 år

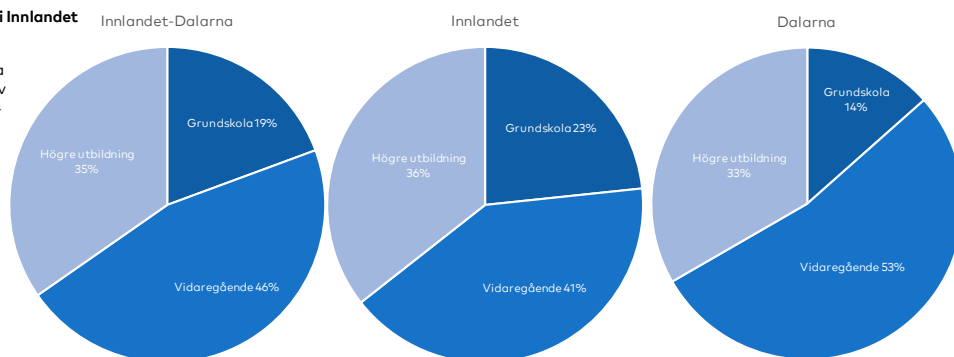
i Innlandet-Dalarna endast genomfört grundskola eller vidaregåendeskola/gymnasium. Andelen av befolkningen med högre utbildning - antingen från universitet eller högskola - är däremot lägre. En femtedel har endast genomfört grundskolan, nästan halva befolkningen, 46 procent, har genomfört vidaregåendeskola/gymnasium och 35 procent av befolkningen har högre utbildning.

Det finns vissa skillnader mellan Innlandet och Dalarna. I Innlandet är andelen av befolkningen med endast grundskola eller genomförd högre utbildning högre medan andelen av befolkningen i Dalarna som har genomfört vidaregåendebildning/gymnasium som högsta utbildningsnivå är betydligt högre.

Generellt är kvinnors utbildningsnivå högre än mäns (se tabell 18). Trots att vissa kommuner har fler män med gymnasieexamen så gäller för samtliga kommuner att avsevärt fler kvinnor än män har högskoleutbildning. I Dalarna hade 40 procent av kvinnorna högskoleutbildning men endast 27 procent av männen. I Innlandet var siffrorna 42 procent för kvinnorna och 30 procent för männen.

Utbildningsnivå i Innlandet Dalarna 2017

Högsta fullföljda utbildning, i % av befolkningen 25–64/66. Källor: SCB & SSB

Figur 14. Utbildningsnivå i Innlandet Dalarna 2017

Tabell 17. Utbildningsnivå 2017. Högsta fullföljda utbildning efter ISCED-klassifikation*, i % av befolkning 25–64 år.**

	Innlandet-Dalarna	Innlandet	Dalarna	Sverige totalt	Norge totalt
Grundskola	19,4	23,3	13,5	14,7	17,8
Vidaregående	45,9	41,1	53,2	43,4	38,9
Högre utbildning	34,7	35,6	33,3	41,9	43,2

* Grundskola motsvarar ISCED-klasser 1 – 2; vidaregående/gymnasieskola 3 – 4; universitet/högskola 5 – 8.

**För Innlandet 25–66 år

Datakälla: Eurostat, SCB, SSB

Tabell 18. Män och kvinnor (25-64 år*) med högre utbildning 2017, i %**

	Män	Kvinnor
Innlandet-Dalarna	28,5	41,1
Innlandet	29,8	41,6
Norge totalt	32,7	41,2
Dalarna	26,7	40,2
Sverige totalt	30,2	41,9

*Innlandet 25-66 år

**Personer med fullföljd universitets-/högskoleutbildning (ISCED-nivå 5 – 6) efter kön, i % av befolkning 25-66 år

Datakälla: Eurostat, SCB, SSB

Universitet och andra centrala utbildningsinstitutioner

De två främsta lärosätena i regionen är Högskolan Dalarna och Høgskolen i Innlandet. Högskolan i Dalarna har campus i Falun och Borlänge. De har omkring 14 000 studenter och 796 anställda. Høgskolen i Hedmark har campus i Blæstad, Hamar, Elverum, Lillehammer, Rena och Evenstad och har 14 000 studenter och nästan 1 000 anställda. I Innlandet-Dalarna finns också utbildningar via fagskole och yrkeshögskola.

Dessutom så har Norges teknisk-naturvetenskapliga universitet (NTNU) ett campus i Gjøvik med över 4000 studenter och med inriktning mot hälsovetenskap, informationsteknologi & kommunikation samt byggteknik.

Tabell 19. Högskolor i Hedmark & Dalarna

	Høgskolen i Innlandet	Högskolan Dalarna
Antal studenter	14106	14109
Antal anställda	994	796
Campus	Blæstad, Elverum, Evenstad, Hamar, Lillehammer & Rena	Borlänge, Falun 9011 studenter inom nätbase-rad utbildning
Utbildningsområden	Bioteknik, ekologi & jordbruk, Ekonomi innovation och ledning, Film TV och data-spelsutveckling, Hälsa omvårdnad och sport, Juridik psykologi och samhällsvetenskap, Musik språk och litteratur, Skola förskola och pedagogik.	72 utbildningsprogram – inom följande områden: Data & It, Ekonomi samhälle & Turism, Idrott & Hälsa, Kultur medier & Design, Språk, Teknik & Natur, Undervisning, Vård, Socialt arbete & Medicin.

Siffrorna hänvisar till skolornas årsredovisning, 2018 för Högskolan i Dalarna samt 2017 för Høgskolen i Innlandet.

Datakälla: institutionshemsidor

Forskning och utveckling

Satsningen på forskning och utveckling (FoU) är lägre än respektive riksgenomsnitt för såväl Hedmark och Innlandet som Dalarna. Både Sverige och Dalarna har dock högre siffror än Norge och Hedmark/Innlandet vad gäller satsningar på forskning och utveckling.

I Dalarna satsades 1 506 miljoner svenska kronor på forskning och utveckling under 2017, vilket motsvarar en procent av de totala utgifterna för FoU i Sverige (figur 33). Motsvarande siffra för Hedmark för samma år var 218 miljoner svenska kronor, vilket utgör 0,5 procent av de totala FoU-utgifterna i Norge.

I Norge är Hedmark det fylke som har lägst FoU-utgifter, både räknat i absoluta tal och i relation till BRP (bruttoregionalprodukten). I Sverige låg Dalarna precis i mitten av de svenska länen vad gäller FoU-utgifter i relation till BRP.

Företag som kan räknas som innovatörer och ingår i så kallade kluster, där företag på grund av geografisk närhet och samma branschtillhörighet skapar värden för varandra, finns inom flera olika sektorer inom både Hedmark och Dalarna. I allmänhet är de dock belägna endast i de

större orterna och långt från gränsen mellan de två regionerna, och omfattar därför sällan hela gränsregionen. I Dalarna finns innovatörer och kluster inom stålindustrin, turism, idrott och hälsa, intelligenta transportsystem, energiöverföring, timmer- och byggnadsindustrin samt rockmusik; i Innlandet inom skogs- och livsmedelsindustri, informations- och kommunikationsteknik samt bioteknik och energi.

Enligt europeiska kommissionens "Regional innovation scoreboard 2017" var Sverige (tillsammans med Tyskland, Danmark och Finland) långt över EU:s genomsnitt. På regional nivå ansågs såväl Innlandet som Dalarna tillhöra kategorin "strong innovators".

Forskningsinstitut

I Hamar finns Østlandsforskning, ett uppdragsbaserat samhällsvetenskapligt forskningsinstitut. Tidigare fanns Dalarnas forskningsråd som hade som uppgift att "initiera, stimulera och stödja forskningsprojekt kring problemområden som är väsentliga för Dalarna, samt att själv bedriva sådan forskning", men deras verksamhet inkluderar numera i Högskolan Dalarna.

Tabell 20. Forsknings- och utvecklingsutgifternas storlek och investeringssektorer 2017

	Innlandet-Dalarna	Innlandet	Hedmark	Dalarna
FoU-utgifter				
Totalt, i miljoner SEK*	2 429	923	218	1 506
% av BRP	1	0,6	0,3	1,4
% av landets FoU-utgifter	1,2	2,2	0,5	1,0
FoU-utgifter efter investeringssektor, i % av totalen				
Företag	77,7	58,8	n/a	89,2
Offentlig - universitet och högskolor	13,7	24,9	n/a	6,8
Offentlig - myndigheter	8,7	16,3	n/a	4,0

* År 2017 var den genomsnittliga växelkursen 1 NOK = 1.03 SEK

Datakälla: SCB, SSB, Eurostat

Vänster: Mjøstårnet, Brumundal. Bild av Kjell Vaagen
 Ovan till höger: Swix Lillehammer. Bild av Kjell Vaagen
 Nedan: Skjak energi. Bild av: Kjell Vaagen

5. Livskvalitet och upplevelser

Dumdalen Lom. Källa: Olga Hagen

Nästan 9 miljoner hotellnätter och stor betydelse av skidturism

Innlandet-Dalarna är ett stort turistmål och lockar framförallt inhemska turister. Förutom de inhemska turisterna är svenskar den största turistgruppen i Innlandet och norrmän den största gruppen i Dalarna. Utöver svenskar och norrmän kommer det flest turister från Danmark och Tyskland. Efter de tre storstadslänen (Stockholm, Västra Götaland och Skåne) var Dalarna det län med störst antal besökare (mätt i antal övernattningsnätter) 2017. Även Innlandet har relativt högt antal gästnätter. Detta beror till stor del på de stora skidorterna, som Sälen och Idre i Dalarna, Trysil och Sjusjøen i Hedmark och Kvitfjell och Beitostølen i Oppland.

Trysil är Norges största vinteranläggning och Sälen är ett av de största turistmålen i Sverige. Turismen skapar även många arbetstillfällen i regionen. Under högsäsong har t.ex. Sälen ca 100 000 människor som dagligen rör sig i området. Även på sommaren lockar regionen till sig många besökare. I Hedmark, samt hela Innlandet, är beläggningen på hotell och andra övernattningsställen störst på sommaren. Som man ser i tabell 21 hade Dalarna 5,1 miljoner hotellnätter, Hedmark ca 1,2 miljoner och hela Innlandet 3,6 miljoner under 2017. Det finns också många fritidshus i regionen, särskilt i Hedmark. I sammanhanget bör därför nämnas att talen för gästnätter i tabell 21 inte inbegriper övernattningsnätter i uthyrda stugor.

Tabell 21. Antal gästnätter 2018

Antal gästnätter 2018	i miljoner	% av landets gästnätter
Innlandet-Dalarna	8,9	
Hedmark	1,2	3,2%
Innlandet	3,6	7,7%
Dalarna	5,1	7,8%

Datakälla: SCB & SSB

Även om de enskilt största attraktionerna är skidorterna lockar fjällen och naturen turister också på sommaren (aktiviteter som att fiska, pad-

dla, cykla, vandra, rida). Det finns ett antal ytterligare turistattraktioner i Innlandet-Dalarna, som framgår av tabell 22.

Tabell 22. De största attraktionerna i Innlandet-Dalarna

Namn	Typ	Läge
Innlandet		
Aukrustsenteret (H)	Konstmuseum	Alvdal
Beitostølen Ski center (O)	Skidåkning & naturupplevelser	Øystre Slidre
Femundsmarka Nasjonalpark (H)	Naturupplevelser & skidåkning	Engerdal och Røros
Glomdalsmuseet (H)	Friluftsmuseum	Elverum
Hamars olympiska anläggningar (H)	Museum, idrott	Hamar
Kvitfjell Alpinanlegg (O)	Skidåkning & naturupplevelser	Ringebu
Lillehammer olympic park (O)	Sportanläggningar	Lillehammer
Nasjonal Turistvei Rondane (H)	Nationell turistväg	Rondane
Norges Olympiske Museum (O)	Museum	Lillehammer
Norsk skogmuseum (H)	Museum	Elverum
Sjusjøen med Hedmarksvidda (H)	Naturupplevelser & skidåkning	Ringsaker
Trysil (H)	Skidåkning & naturupplevelser	Trysil
Dalarna		
Carl Larsson-gården	Konstmuseum	Sundborn
Falu gruva / Världsarvet Falun	Koppargruva och gammal stad	Falun
Idre Fjäll	Skidåkning & naturupplevelser	Idre
Leksand sommarland	Äventyrspark	Leksand
Orsa björnpark	Djurpark	Orsa
Romme Alpin	Skidåkning	Borlänge
Säfsen	Skidåkning & naturupplevelser	Fredriksberg
Sälen	Skidåkning & naturupplevelser	Sälen
Zornmuseet och Zorngården	Konstmuseum	Mora

Källa: Urval baserat på en kombination av olika källor i alfabetisk ordning. Data från Innlandet och Dalarna är inte direkt jämförbara. Not. H=Hedmark; O= Oppland

Vasaloppet. Källa: Shutterstock

Många stora evenemang arrangeras också i Innlandet-Dalarna, som:

Dalarna

- Dalhalla utanför Rättvik i ett kalkbrott är en utomhusscen som varje år har ca 110 000 besökare. Här ges konserter, opera och annan scenkonst.
- Vasaloppet är världens längsta, största och äldsta (premiärloppet gick av stapeln 1922) långlopp på skidor. Det mäter 90 km, startar i Berga by i Sälen och har målgång i centrala Mora.
- Bingsjöstämman är en av Sveriges största spelmannsstämmor och hålls varje år i Rättviks kommun. Där träffas mängder med folkmusikintresserade och spelmän för att umgås och spela folkmusik ihop.
- Vansbrosimningen är en av världens största simtävlingar, arrangeras årligen i Vanån och Västerdalälven i Vansbro och mäter 3 km.
- Internationella längdskidtävlingar – VM har arrangerats flera gånger i Falun och där hålls också världscuptävlingar årligen.

Hedmark

- Birkebeinerrennet och Birkebeinerritten är populära långlopp på skidor respektive mountainbike. Cykelloppet mäter 94 km och skid-

loppet 54 km. Starten för båda loppen går i Rena i Østerdalen kommun i Hedmark fylke, med målgång i Lillehammer i Oppland fylke.

- De nordiska jakt- och fiskedagarna i Elverum.
- Idrotts- och kulturarrangemang i Vikingskipet, en inomhusarena i Hamar som byggdes inför OS 1994.
- Festspillene i Elverum, kulturfestival.
- Norska mästerskapen i längdskidåkning och hundkörning på Gåsbo, Hamar.
- Engerdalsdagarna, festival i Engerdal.
- Trysilrypa, Norges största bergslopp för kvinnor, i Trysil.

Oppland

- Peer Gynt-stemnet är en kulturfestival som äger rum årligen i början av augusti i kommunen Sør-Fron. Den första stämman ägde rum 1928, hundra år efter Henrik Ibsens födelse. Under den tio dagar långa stämman framförs bl.a. Peer Gynt.
- Internationella längdskidtävlingar och skidskyttetävlingar i Beitostølen.
- Världscuptävlingar i Alpin skidåkning i Kvitfjell, i Ringeby kommun.

Naturtillgångar – en av Innlandet-Dalarnas stora resurser

I Dalarna är 3 012 kvadratkilometer av arealen skyddade som naturparker eller naturreservat och i Innlandet är 8 520 kvadratkilometer skyddade. För Dalarna utgör dessa skyddade områden 9,9 procent av den totala arealen, för Hedmark 7,9 procent och för Innlandet hela 17,6 procent.

I Dalarna finns tre nationalparker – som är den starkaste skyddsformen: Töfssingdalen, Fulufjället och Färnebofjärden. Det finns även 313 naturreservat. Hela elva nationalparker ligger helt eller delvis i Innlandet – Forollhogna, Dovre, Rondane, Femundsmarka, Gutulia och Fulufjellet, Drovrefell-Sunndalsfjella, Reinheimen, Jotunheimen, Breheimen och Langsua. Fördelningen av nationalparker och naturreservat redovisas i figur 15 nedan.

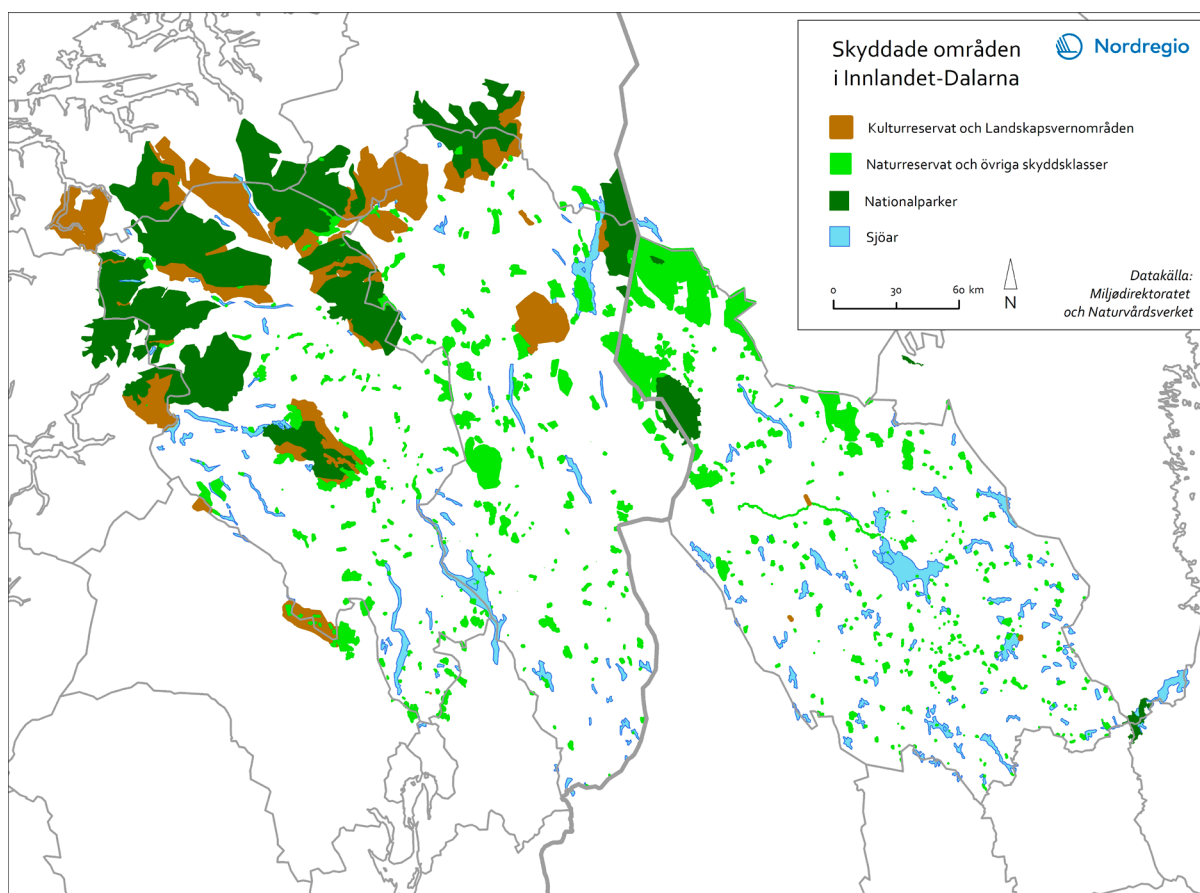
Det finns också två stora gränsöverskridande naturområden som sträcker sig över både Hedmark och Dalarna. Dessa är:

- Gränslandet, som i Dalarna och Jämtland omfattar Rogens naturreservat, Långfjällets naturreservat, Städdan-Nipfjällets naturres-

ervat, Töfssingdalens nationalpark samt Femundsmarka nationalpark och Langtjønna landskapsvernomsråde i Hedmark och Sør-Trøndelag.

- Finnskogen finns på båda sidor av riksgränsen mellan Hedmark och Dalarna och är områden som svedjebbrukare från östra Finland emigrerade till under slutet av 1500-talet. Östra Hedmark var tillsammans med västra och norra Värmland det sentida kärnområdet för finnskogarna i Norge och Sverige.

Utöver nationalparker och naturreservat så existerar det även andra skyddsklasser som är mer fokuserade på att skydda specifika värden såsom vissa biotopsområden och kulturlandskap. En intressant jämförelse mellan båda regionerna är att det i Dalarna endast finns tre så kallade kulturresevat medan det i Innlandet finns mer än 30 så kallade landskapsvernomsråden. Inom dessa så bevaras förutom naturvärden och landskap som har påverkats av människan även byggnader och andra kulturminnen. Dessa redovisas i kartan i figur 15.

Figur 15. Skyddade områden i Innlandet-Dalarna

Tabell 23. Skyddad areal i Innlandet-Dalarna

Skyddad areal	Yta, i km ²	% av region
Innlandet-Dalarna		
Nationalpark	7 132	9,7
Naturreservat	4 399	6,0
Totalt	11 531	15,7
Innlandet		
Nationalpark	6 731	13,9
Naturreservat	1 789	3,7
Totalt	8 520	17,6
Hedmark		
Nationalpark	1 124	4,5
Naturreservat	1 223	4,9
Totalt	2 347	9,4
Dalarna		
Nationalpark	402	1,3
Naturreservat	2 610	8,6
Totalt	3 012	9,9
Nationalparker	Yta, i km ²	Läge
Innlandet		
Breheimen nasjonalpark	1 691	Skjåk, Lom (Oppland) och Luster (Sogn og Fjordane)
Dovre nasjonalpark	289	Dovre (Oppland) och Folldal (Hedmark)
Dovrefjell-Sunndalsfjella	1 693	Lesja och Dovre (Oppland) samt Oppdal (Trøndelag) samt Nesset (Møre og Romsdal)
Femundsmarka nasjonalpark	597	Engerdal (Hedmark) och Røros (Trøndelag)
Forollhogna nasjonalpark	1 062	Tynset, Tolga och Os i Hedmark samt Trøndelag
Fulufjellet nasjonalpark	82,5	Trysil (Hedmark)
Gutlia nasjonalpark	23	Engerdal (Hedmark)
Jotunheimen nasjonalpark	1 155	"Lom, Vågå och Vang (Oppland) samt Luser och Årdal (Sogn og Fjordane)"
Langsua nasjonalpark	537	Øystre Slidre, Nord-Aurdal, Nordre Land, Gausdal, Sør-Fron och Nord-Fron kommuner (Oppland)
Reinheimen nasjonalpark	1 974	Vågå, Lom, Skjåk och Lesja (Oppland) samt Rauma och Norddal (Møre og Romsdal)
Rondane nasjonalpark	963	"Dovre, Sel, Nord-Fron, Sør-Dron och Ringebu (Oppland) samt Folldal och Stor-Elvdal (Hedmark)"
Dalarna		
Fulufjällets nationalpark	385	Älvdalen
Färnebofjärden	10	"Avesta (samt Uppland, Gästriklands och Västmanlands län)"
Töfsingdalens nationalpark	2	Älvdalen

Datakällor: SCB, SSB, hemsidor

Bostäder – som permanentboende och för fritiden

Bra bostäder och god tillgång till bostäder är en fråga om livskvalitet. Bostadsfrågan står också högt upp på dagordningen för gränsregionen Innlandet-Dalarna. Totalt finns 338 892 bostäder inom hela gränsregionen, varav 103 238 i Hedmark och, 144 480 i Dalarna.

Bostadsbeståndet som redovisas i tabell 24 är beräknat på småhus (som definieras som bostadshus med max två lägenheter; i praktiken finns dock oftast endast en lägenhet per bostadshus) och flerbostadshus (bostadshus med tre eller fler lägenheter) år 2017. Detta är den uppdelning som förekommer i svensk statistik (SCB), där småhus definieras som "separat bostadsbyggnad med 1-2 lägenheter för permanent boende samt fritidshus". Den norska statistiken (SSB) innehåller fler kategorier, bland annat boligbygg (bostadshus) med 1) en, två eller flera boliger (bostäder). De första två kategorierna i den norska statistiken har här räknats samman för att bli jämförbar med den svenska definitionen av "småhus".

På nationell nivå är skillnaden relativt stor mellan Sverige och Norge i fråga om andelen småhus. För Norge är genomsnittet för andelen småhus i bostadsbeståndet 59,3 procent, för Sverige lägre, 44,9 procent (se kolumnen "procentandel småhus" i tabell 24). Detta avspeglas också i förhållandet mellan Hedmark och Dalarna. Endast den mest tätbefolkade kommunen i Hedmark, Hamar, har en andel småhus lägre än 60 procent, medan nästan hälften av kommunerna i Dalarna ligger under 60 procent.

Hamar (54,5 procent) är också den enda kommunen i Hedmark som har en mindre andel småhus än det norska genomsnittet (59,3 procent). I Dalarna är det endast Borlänge som har lägre andel småhus än det svenska genomsnittet (44,9 procent). Även Falun, Avesta och Ludvika ligger nära – alla under 50 procent – och har som enda kommuner i länet, och hela den gemensamma gränsregionen, fler bostäder i flerbostadshus än småhus. De kommuner med störst andel bostäder i småhus är Gagnef i Dalarna (86,5 procent) och Os i Hedmark (93,3 procent).

Räknat i absoluta tal är kommunerna som har minst antal bostäder i flerbostadshus Engerdal i Hedmark (57) och Gagnef i Dalarna (608). Flest bostäder i flerbostadshus finns i Hamar (7 060) i Hedmark respektive Falun i Dalarna (14 770).

I tabell 24 redovisas även antalet fritidshus i Innlandet och Dalarna. Totalt finns enligt statistiken 128 640 fritidshus i den gemensamma gränsregionen Innlandet-Dalarna. Av dessa ligger 35 procent i Dalarna, 28 procent i Hedmark och 37 procent i Oppland. Beräkningen av fritidshus skiljer sig dock åt mellan Sverige och Norge och uppgifterna mellan de två regionerna är inte jämförbara. För Sverige ändrades definitionen 2015 då antalet fritidsbostäder skrevs upp. Enligt den nya statistiken fanns det 2017 43 454 fritidshus i Dalarna. Bland länen i Sverige är antalet fritidshus endast högre i Stockholm och Västra Götalands län.

Noterbart är att två kommuner i Hedmark sticker ut i fråga om antal fritidshus – Ringsaker (6 108) och Trysil (6 645) – och en i Dalarna: Malung-Sälén (7 031). Förutom Ringsaker så är dessa kommuner är, kanske inte oväntat, belägna i det turismintensiva fjällområdet närmast svensk-norska gränsen. I Hedmark är andra kommuner med relativt stort antal fritidshus Rendalen och Stor-Elvdal och i Dalarna Älvdalen och Leksand. I Oppland är kommunen med störst antal fritidshus Nord-Aurdal med 4 501.

Delvis kan de olika förhållandena i relationen småhus-flerbostadshus mellan Hedmark och Dalarna förklaras med skillnader i ägandeform. Upplåtelseformer och ägandeförhållanden kring bostäder skiljer sig åt mellan Norge och Sverige och det medför att statistiken inte är jämförbar mellan de två länderna. I Norge används begreppen ägda och hyrda bostäder, i Sverige hyresrätt, bostadsrätt och äganderätt. I den norska statistiken avses med antal hyrda bostäder alla lägenheter som hyrs ut, oavsett om hyresvärden är en privatperson, offentlig aktör eller företag, etc. eller om det är en fråga om ett småhus eller en lägenhet. Därutöver finns ägda bostäder som kan vara antingen småhus eller lägenhet.

Landsbygden i Dalarna. Källa: Kotryna Juskaite

I den svenska statistiken finns däremot ingen uppdelning över huruvida en bostad är uthyrd eller ägd i funktionell mening. Visserligen finns kategorin hyresrätt, det vill säga en typ av bostad som hyrs ut, men även de två andra kategorierna bostäder i den svenska statistiken, bostadsrätt och äganderätt, kan hyras ut, ofta i så kallad andrahandsuthyrning med korttidskontrakt, och detta är inte synligt i statistiken. Samtidigt är bostadsägandet i Sverige i de flesta fallen relaterad till marken som bostaden står på. Generellt kan man säga att man kan äga sitt småhus medan bostäder i flervåningshus oftast är så kallade bostadsrätter vars medlemmar av en bostadsrättsförening. Dessa ägs formellt av en bostadsrättsförening där de

boende är medlemmar och öger rätten att nyttja sin bostadslägenhet, det vill säga sin andel av bostadsrättsföreningen. På grund av dessa skillnader mellan Sverige och Norge redovisas upplåtelseformer och ägandeförhållanden åtskilda för Innlandet/Hedmark och Dalarna i tabell 24.

Generellt finns det på såväl den norska som svenska sidan av gränsregionen en högre grad av ägda bostäder än respektive länders genomsnitt. I Dalarna fanns enligt det kalkylerade bostadsbeståndet för 2017 totalt 33,3 procent hyresrätter, 15,6 procent bostadsrätter och 53 procent äganderätter. För Hedmark var det 2017 79,4 procent ägda bostäder och 20,6 procent hyrda.

Tabell 24. Bostadsbeståndet 2017

Bostadsbeståndet 2017*					Fritidshus**
	Totalt	Småhus	Flerbostadshus	Småhus, %	Totalt
Innlandet-Dalarna	338 892	232 501	106 391	68,6	128 640
Innlandet	194 502	150 340	44 072	77,3	83 639
Hedmark	103 238	77 961	25 277	75,5	35 629
Kongsvinger	9 505	5 804	3 701	61,1	979
Hamar	15 503	8 443	7 060	54,5	787
Ringsaker	16 086	13 022	3 064	81,0	7 108
Løten	3 583	3 082	501	86,0	1 246
Stange	9 777	7 424	2 353	75,9	883
Nord-Odal	2 648	2 369	279	89,5	909
Sør-Odal	4 029	3 529	500	87,6	551
Eidskog	3 441	3 011	430	87,5	650
Grue	3 061	2 689	372	87,8	802
Åsnes	4 341	3 864	477	89,0	792
Våler	2 138	1 909	229	89,3	783
Elverum	10 590	7 531	3 059	71,1	503
Trysil	3 882	3 311	571	85,3	6 645
Åmot	3 359	2 028	1 331	60,4	1 891
Stor-Elvdal	1 935	1 604	331	82,9	2 056
Rendalen	1 272	1 207	65	94,9	2 571
Engerdal	847	790	57	93,3	1 548
Tolga	875	783	92	89,5	702
Tynset	3 014	2 499	515	82,9	1 853
Alvdal	1 251	1 152	99	92,1	743
Folldal	1 021	902	119	88,3	527
Os	1 080	1 008	72	93,3	1 100
Oppland	91 174	72 379	18 795	79,4	1581
Lillehammer	15 421	8 640	6 781	56,0	988
Gjøvik	15 525	10 447	5 078	67,3	639
Dovre	1 392	1 269	123	91,2	2 090
Lesja	1 103	1 041	62	94,4	689
Skjåk	1 353	1 255	98	92,8	270
Lom	1 348	1 260	88	93,6	1 026
Vågå	1 922	1 737	185	90,4	2 409
Nord-Fron	3 268	2 940	328	90,0	2 072
Sel	3 117	2 665	452	85,5	1 774
Sør-Fron	1 630	1 534	96	94,1	3 876
Ringebu	2 462	2 206	256	89,6	3 092
Øyer	2 370	2 051	319	86,5	2 667
Gausdal	3 137	2 815	322	89,7	1 195

	Bostadsbeståndet 2017*				Fritidshus**
	Totalt	Småhus	Flerbostadshus	Småhus, %	Totalt
Østre Toten	7 228	6 380	848	88,3	310
Vestre Toten	6 491	5 396	1 095	83,1	1 520
Gran	6 556	5 741	815	89,6	1 128
Søndre Land	3 104	2 861	243	92,2	2 574
Nordre Land	3 652	3 145	507	86,1	3 428
Sør-Aurdal	1 805	1 638	167	90,7	2 386
Etnedal	848	799	49	94,2	4 501
Nord-Aurdal	3 560	2 956	604	83,0	2 627
Vestre Slidre	1 272	1 178	94	92,6	3 435
Øystre Slidre	1 707	1 572	135	92,1	1 733
Vang	903	853	50	94,5	
Norge totalt	2 515 589	1 492 891	1 022 698	59,3	430 824
Hedmarks andel (%)	4,1	5,2	2,5		8,3
Innlandets andel (%)	7,7	10,1	4,3		19,4
Dalarna	144 480	82 161	62 319	56,9	43 454
Vansbro	3 510	2 542	968	72,4	1 873
Malung	6 062	4 603	1 459	75,9	7 031
Gagnef	4 501	3 893	608	86,5	2 517
Leksand	7 885	5 459	2 426	69,2	3 942
Rättvik	5 688	3 695	1 993	65,0	2 801
Orsa	3 668	2 466	1 202	67,2	1 574
Älvdalen	3 605	2 911	694	80,7	4 778
Smedjebacken	5 398	3 871	1 527	71,7	1 962
Mora	10 466	6 977	3 489	66,7	4 696
Falun	28 569	13 799	14 770	48,3	3 749
Borlänge	25 133	11 056	14 077	44,0	1 729
Säter	5 307	3 519	1 788	66,3	1 481
Hedemora	8 158	4 688	3 470	57,5	1 610
Avesta	12 304	5 822	6 482	47,3	1 424
Ludvika	14 226	6 860	7 366	48,2	2 287
Sverige totalt	4 611 975	2 069 353	2 542 622	44,9	576 711
Dalarnas andel (%)	3,1	4,0	2,5		7,5

Datakälla: SCB, SSB

*Bostadsbeståndet i tabellen visar antal bostäder i form av småhus samt flerbostadshus. För Sverige räknar vi kategorierna "övriga hus" samt "specialbostäder" till kategorin flerbostadshus. För det norska datat definierar vi småhus som kategorierna "enebolig" och "tomannsbolig" sammantaget.

**2015 ändrade Sverige sitt sätt att mäta antal fritidshus. Nu definieras de som "värderingsenheter/taxeringsenheter som saknar folkbokförd befolkning och är taxerade som Lantbruksenhet, Småhusenhet, bebyggd, Småhus på ofri grund eller småhus med byggnadsvärde under 50 000

Nybyggnation och försäljning – ökat byggande under de senaste åren

Tabell 25 redovisar antal bostäder i början av 2017 samt upplåtelseformerna för bostäderna i gränsregionen under 2017.

Under 2017 byggdes nära dubbelt så många nya bostäder i Hedmark (1088) som i Dalarna (595). Det innebar en ökning med 1,1 procent i Hedmark och 0,4 i Dalarna. För hela Innlandet byggdes 1 859 nya bostäder och ökningen var en procent.

Byggandet har under de senaste åren ökat i såväl Norge som Sverige. Detta är även tydligt i gränsregionen. I Hedmark har antalet färdigställda bostäder nästan fördubblats mellan 2012 och 2017. Även i Dalarna har det skett en betydande ökning även om det är långt från nivåerna på bör-

jan av 1990-talet. För båda regionerna är bostadsbyggandet lägre än respektive lands genomsnitt för nyproduktion av bostäder. Hedmark ligger dock närmare riksgenomsnittet än Dalarna.

Endast Finnmarks fylke hade lägre snittpris än Hedmark och Oppland i Norge 2017 och i Sverige var det endast Värmland och Västernorrlands län som hade lägre bostadspriser.

År 2017 såldes 3 213 bostadsfastigheter i Hedmark, 5 605 i Innlandet och 4 246 i Dalarna. Snittpriset i Dalarna låg på 1 246 000 svenska kronor medan det i Hedmark var avsevärt högre, nämligen 2 572 000 svenska kronor. Bostadspriserna är visserligen i genomsnitt mycket högre i Norge än i Sverige.

Tabell 25. Bostadsbestånd och upplåtelseformer 2017

	Hedmark	Innlandet	Dalarna
Bostadsbeståndet 2017	103 238	194 412	144 480
Nybyggnation under 2016			
Totalt antal bostäder (1 småhus och flerbostadshus)	1 088	1 859	595
Ökning i regionalt bostadsbestånd, i %	1,1	1	0,4
% av landets alla nybyggnationer som byggdes i regionen	4	6,8	1,2
Antal sålda 2016			
Sålda bostadsfastigheter*	3 213	5 605	4 246
% av landets alla sålda bostadsfastigheter som såldes i regionen	3,8	6,6	2,6
Genomsnittspris, 1 000 SEK	2 572**	2 565**	1 246
Bostadsbestånd 2017 i %			
Ägda bostäder	79,4	77,4	
Hyrda bostäder	20,6	22,6	
Hysesrätt			33,3
Bostadsrätt			13,6
Äganderätt			53

* Bostadsfastighet är definierad som 'boligeiendom' i Norge och "bostadsrätter och småhus" i Sverige

** År 2017 var den genomsnittliga växelkursen mellan SEK och NOK 1,03

Datakälla: SCB, SSB

Hamardomen og Middelalderfestival. Bild av Kjell Vaagen.

6. Infrastruktur och kommunikation

Tesla ladestasjon, Hernes. Källa: Kjell Vaagen

Vägar, järnvägar och flygplatser

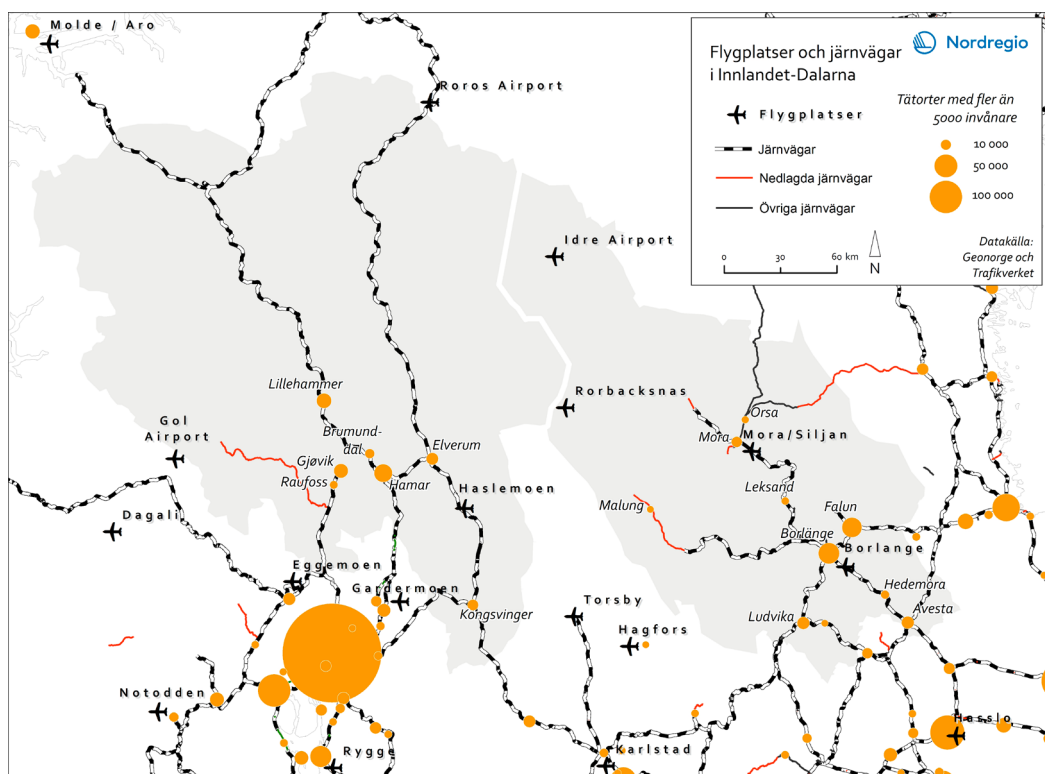
Det finns varken järnvägslinjer eller motorvägar som går direkt mellan Innlandet och Dalarna, och ingen nämnvärd godstrafik går mellan de två regionerna. E16 passerar först Värmland innan man når Dalarna från Innlandet. I såväl Innlandet (E45) som Dalarna (E6) passerar det större europavägar. Dessa går dock inte mellan Innlandet och Dalarna och därför saknas det en större förbindelse mellan regionerna. Vägnätet generellt har endast några få centrala stråk inom gränsregionen. I innlandet är dessa koncentrerade till den södra delen av fylket. Den relativa avsaknaden av infrastruktur mellan Innlandet och Dalarna kan förklaras dels av att området närmast riksgränsen utgörs av glesbefolkade fjälltrakter och dels av det stora avståndet mellan större regionala centra (Hamar i Norge, Falun och Borlänge i Sverige).

Både Innlandet och Dalarna är väl integrerade i de nationella järnvägsnäten. Via Dalabanan som går ända upp till Mora når man såväl Arlanda, Uppsala som Stockholm på ungefär två timmar räknat från Borlänge. Genom Bergslagsbanan och några andra sidolinjer så bedriver det regionala bolaget Tåg i Bergslagen persontrafik till såväl Gävle, Västerås som Örebro med stopp i bl.a. Avesta, Borlänge, Falun och Ludvika. Tågab bedriver persontrafik mellan Falun och Göteborg via Borlänge, Ludvika, Karlstad och Trollhättan. Övriga järnvägar inkluderar Västerdalbanan mellan Borlänge och Malung där dock persontrafiken är nedlagd sedan 2011. Även Inlandsbanan passerar Dalarna. Den underhålls dock inte av Trafikverket, utan av ett bolag som ägs gemensamt av kommunerna längs banan. På sommartid så trafikeras

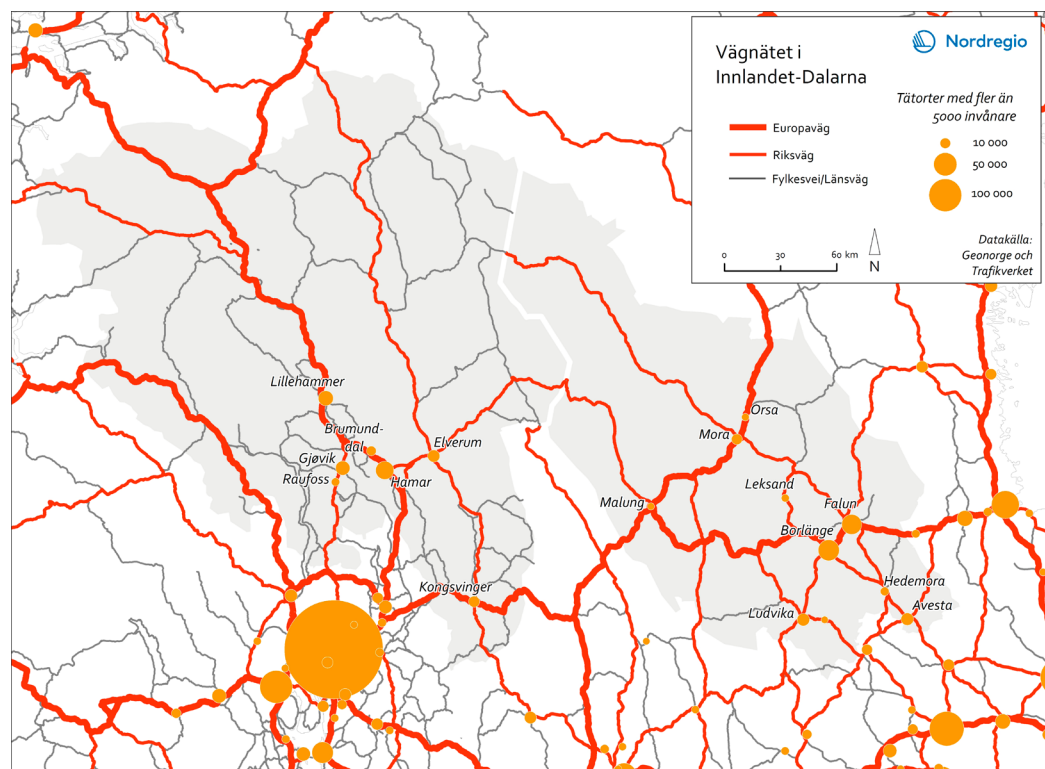
sträckan Mora-Östersund samt Mora-Kristinehamn och det finns även planer på att kunna driva reguljär tågtrafik året om.

Även Innlandet har goda järnvägskommunikationer med andra delar av Norge, men har också goda förbindelser till Sverige. På Kongsvingerbanan som passerar södra delarna av Hedmark via Kongsvinger bedrivs både lokal persontrafik samt InterCitytåg mellan Oslo och Stockholm via Karlstad. På Solørbanan mellan Elverum och Kongsvinger bedrivs för närvarande ingen persontrafik. Via Elverum bedrivs dock persontrafik på Rørosbanan mellan Røros och Hamar. Även Dovrebanan mellan Trondheim och Oslo passerar Innlandet och via denna linje når man även Gardemoens flygplats via bland annat Lillehammer och Hamar.

I december 2019 kommer Scandinavian Mountains Airport öppnas i Sälen. Flygplatsen är tänkt att betjäna såväl Sälen som Trysil. I övrigt finner man de enda flygplatserna inom gränsregionen i Mora och Borlänge. Dessa båda flygplatser saknar dock sedan 2018 reguljär flygtrafik och har nu endast chartertrafik under semesterperioderna. I Innlandet har flygtrafik tidigare drivits på Fagernes flygplats. Där är trafiken nedlagd sedan 2016 och flygplatsen helt stängd sedan 2018. Även Hamars flygplats har haft viss flygtrafik tidigare men nyttjas inte i någon större utsträckning längre. De större flygplatserna i Stockholm och Oslo finns dock inom ett par timmars räckvidd med såväl bil och tåg. Stora delar av Innlandet kan nå Norges största flygplats Gardemoen inom en timme med bil eller tåg. 2018 hade Gardemoen 27 miljoner resande.

Figur 16. Flygplatser och järnvägar i Innlandet-Dalarna.

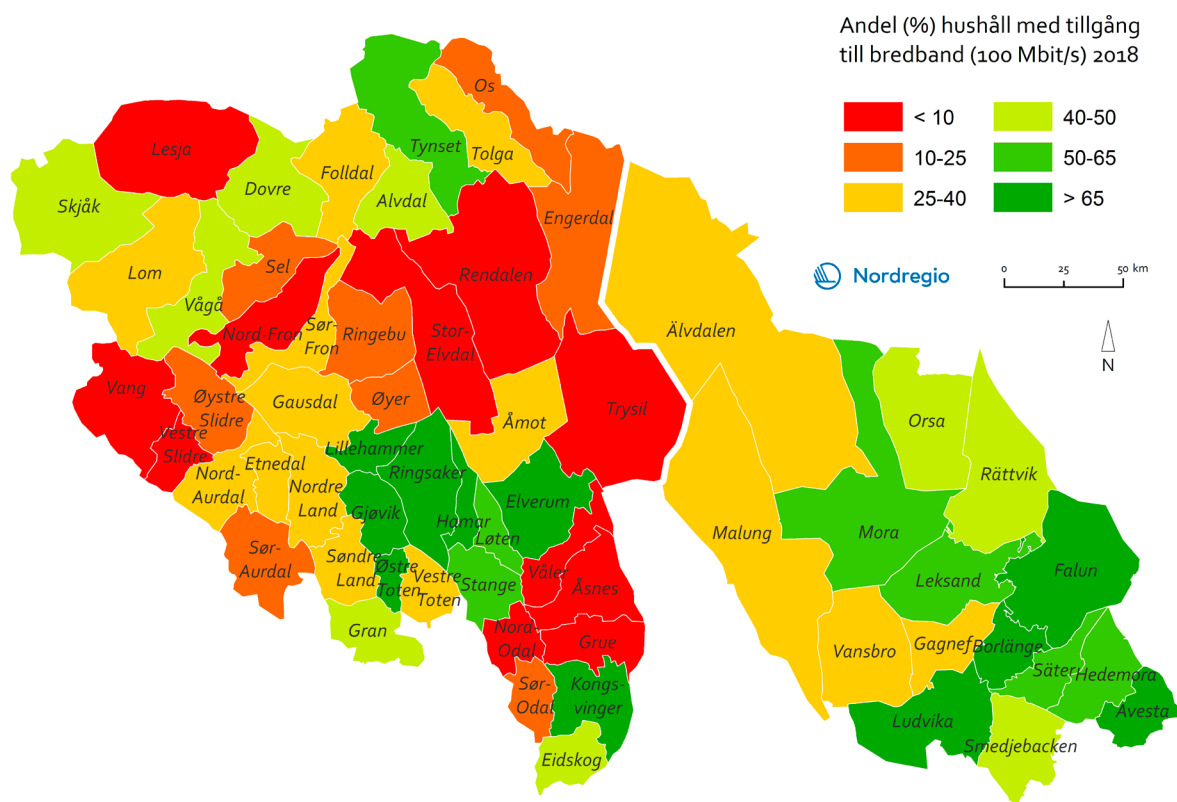
Figur 17. Vägnätet i Innlandet-Dalarna.

IT-infrastruktur och bredband

Internettekniken och bredbandsutbyggnaden har gått snabbt framåt under de senaste åren. Idag har hela Sverige och Norge potentiell tillgång till internet av viss hastighet. T.ex. har 99,99 procent av hushållen i Norge och Sverige potentiell tillgång till fast bredband om 10 Mbit/s. I och med teknikutvecklingen ställs dock ständigt nya krav på hastighet för att kunna nyttja de möjligheter som internet innebär – både privat och i arbete. Sverige har som mål att 95 procent av alla hushåll och arbetsplatser ska ha tillgång till bredband om minst 100 Mbit/s redan år 2020 och att 98 procent ska ha tillgång till 1 Gbit/s 2025. I Norge finns målet att 90 procent av hushållen ska tillgång till 100 Mbit/s 2020.

När det gäller tillgång till snabbt bredband finns det fortfarande relativt stora regionala skillnader. I Norge är Hedmark (64%) och Oppland (63%) de fylken med lägst andel hushåll som har tillgång till bredband på 100 Mbit/s. I Sverige är det endast Kalmar län som har lägre andel hushåll med tillgång till bredband på 100 Mbit/s än Dalarna (63%).

På kommunnivå är det noterbart att ingen kommun ännu nått de högt ställda nationella målen. Närmast är Hamar i Hedmark och Lillehammer i Oppland, följt av Avesta och Borlänge i Dalarna. Föga förvånande är det annars de större tätorterna som har bäst täckning. Lägst täckning finns i Våler i Hedmark där endast en procent av hushållen har tillgång till bredband på 100 Mbit/s. I Dalarna är det Gagnef med 31 procent som har lägst andel hushåll med 100 Mbit/s.

Figur 18. Andel (%) hushåll med tillgång till bredband (100 Mbit/s) 2018

Oven: Romsdal Bro-Lesja. Bild av Kjell
Vaagen
Vänster: Tynset. Bild av Ingrafo

7. Mellan Norge och Sverige – att använda statistik för en gränsregion

Sättet för att redovisa statistiken i Norge (Innlandet) och Sverige (Dalarna) skiljer sig delvis åt, beroende på att statistikbyråerna i respektive land följer olika rutiner och traditioner. Tillgängligheten kan också vara olika – för ett visst år saknas statistik i det ena landet, medan den finns tillgänglig för det andra landet.

Olika länder och år

Vid arbetet med statistiken för detta statistikhäfte har första prioritet varit att använda senast tillgänglig statistik för båda länderna. Det kan innebära att statistik från exempelvis 2017 varit tillgänglig för båda länderna, men från 2018 endast för det ena landet, och därför har endast 2017 års statistik redovisats för båda länderna. Om i stället statistik från olika år hade redovisats skulle uppgifterna bli missvisande.

Harmonisering av statistik

Utöver att kontrollera att statistiken härrör från samma år kan statistiken i några fall ha behövts göras ytterligare jämförbar, det vill säga harmoniseras. Statistikbyråerna i respektive land kan använda sinsemellan olika kriterier för samma statistiktyp. Skillnaderna måste då identifieras och, om möjligt, och för att statistiken ska bli jämförbar, justeras. Så har till exempel gjorts i tabellen över småhus och flerbostadshus.

I de fall harmonisering inte varit möjlig redovisas statistiken åtskild för respektive land, i separata kolumner eller tabeller.

Sysselsättnings- och utbildningsstatistik

Sysselsättnings- och utbildningsstatistik för Norge och Sverige är inte fullt jämförbar. Även inom respektive land finns skillnader. I Sverige skiljer siffrorna sig åt för sysselsättning och arbetslöshet mellan arbetsförmedlingen och SCBs statistik, och i Norge mellan NAV och SSB. Därför har statistik från den europeiska arbetsmarknadsundersökningen (LFS/Eurostat) respektive enligt den internationella ISCED-klassificeringen använts som utgångspunkt för att harmonisera denna statistik. Detta betyder att siffrorna för dessa områden i statistikhäftet inte är precis desamma som i den nationella statistiken.

Befolkningsstatistik och år

Statistikbyråerna i Norge och Sverige följer olika traditioner för att ange vilket år den årliga befolkningsstatistiken härrör från. SSB (Norge) hänvisar i sin statistik till situationen den första januari, SCB (Sverige) till sista december föregående år. De senaste siffrorna i statistikhäftet avser därför 2019-01-01 (för Hedmark/Norge) respektive 2018-12-31 (Dalarna/Sverige). Trots att olika år anges skiljer alltså endast en dag mellan datumen, och statistiken är fullt jämförbar. Detta gör också att det vore missvisande att i statistikhäftet (för exempel ovan) ange årtalen "2019" för Norge respektive "2018" för Sverige. I stället anges endast ett år – det senaste, 2019 – i fall som detta.

Valuta och valutaberäkningar

Strävan i statistikhäftet har varit att om möjligt presentera penninguppgifter i en och samma valuta, svenska kronor (SEK). Det årliga genomsnittet enligt Europeiska centralbanken för ett specifikt år och valuta har varit utgångspunkten vid valutaberäkningar.

Källor (i urval)

Statistik

Huvudsakliga källor för statistiken i statistikhäftet är SCB (Statistiska centralbyrån) för Sverige och SSB (Statistisk sentralbyrå) för Norge. Där ingen annan källa anges härrör statistiken från dessa två myndigheter. De mest använda statistiska källorna i statistikhäftet är:

E24

Eurostat

Geostat

ISCED

Länsstyrelsen Dalarna (SE)

NAV (NO)

Nordic Netproducts AB (SE)

Post- och telestyrelsen (SE)

Region Dalarna (SE)

SCB (SE)

Skistar (SE)

SSB (NO)

Statnord

Tillväxtanalys (SE)

P.O. Box 1658
SE-111 86 Stockholm, Sweden
nordregio@nordregio.org
www.nordregio.org
www.norden.org

ISBN 978-91-87295-80-5
ISSN: 1403-2503